

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ЧЕРНЯВСЬКИЙ ІВАН ЮРІЙОВИЧ

УДК 330.142:338.43

**РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ
АГРАРНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

08.00.04 «Економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)»

Реферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2026

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Роботу виконано в Національному університеті біоресурсів і природокористування України
Міністерства освіти і науки України

Опоненти: доктор економічних наук, професор
ДЕРГАЧОВА Вікторія Вікторівна,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
завідувач кафедри менеджменту підприємств

доктор економічних наук, професор
ЛАРІНА Тетяна Федорівна,
Державний біотехнологічний університет,
декан факультету економічних відносин та фінансів

доктор економічних наук, доцент
ПРОНЬКО Людмила Миколаївна,
Вінницький національний аграрний університет,
декан факультету менеджменту та права

Захист відбудеться «04» вересня 2026 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.17 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, навчальний корпус № 3, кімната 301

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Вчений секретар докторської
спеціалізованої вченої ради

Любов ГУЦАЛЕНКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах цифрової економіки, що характеризується динамічними перетвореннями технологічних ландшафтів і масштабними структурними змінами, інтелектуалізація діяльності підприємств аграрної сфери постає як ключовий елемент їхнього розвитку. Формування та ефективне використання інтелектуального капіталу набуває життєвої значущості, адже саме він забезпечує приріст прибутковості завдяки знанням, компетенціям, умінням і навичкам працівників. Сучасні тенденції, зумовлені активним впровадженням кіберфізичних систем і процесів диджиталізації, актуалізують потребу в інтелектуалізації аграрного бізнесу, що підтверджується світовим досвідом розвитку економічних систем. Інтелектуальний капітал нині розглядається як провідний стратегічний актив підприємства, значення якого в умовах цифрової економіки постійно зростає. Це пояснюється його складністю та, у багатьох випадках, неможливістю імітації порівняно з матеріальними ресурсами чи технологіями, а також більшою гнучкістю й унікальністю у створенні конкурентних переваг та формуванні нової цінності. Глибинні трансформації економічних відносин, що відбуваються в аграрній сфері під впливом цифрової економіки, здійснюють кардинальний вплив на традиційні моделі господарювання. Це підтверджує актуальність обраної проблематики дослідження та її стратегічне значення для майбутнього розвитку підприємств аграрної сфери.

Висвітлення проблематики становлення, розвитку й зміцнення інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери у цифрову добу активізувалося у наукових публікаціях широкого кола дослідників. Особливої уваги заслуговують роботи таких визнаних науковців, як: Г. Бекер, В. Бондаренко, О. Бородіна, Е. Брукінг, Р. Буряк, Н. Вдовенко, Л. Гевлич, Т. Гаврис, Я. Гадзало, Дж. Гелбрейт, В. Геєць, А. Грішнова, О. Головніна, О. Гудзь, В. Дергачова, М. Диха, С. Дуга, В. Збарський, С. Ілляшенко, Г. Калетнік, С. Кваша, О. Кендюхов, Є. Ланченко, Т. Ларіна, О. Левіт, І. Левицька, О. Луцій, В. Маргасова, Л. Марценюк, М. Мелоун, О. Могильний, Т. Мостенська, В. Орел, П. Перерва, Ю. Плугіна, Л. Пронько, В. Радько, П. Саблук, К. Свейбі, П. Синегуб, В. Семендяк, Н. Собко, Т. Стюарт, Д. Терещенко, Дж. Тобін, Т. Трофімчук, А. Череп, А. Чухно, К. Ханнуф, Й. Шумпетер, О. Яворська, Г. Яловий та інших присвячено питанням розкриття сутності інтелектуального капіталу, його складових та розвитку.

Високо оцінюючи їхні наукові напрацювання та опираючись на зроблені ними фундаментальні висновки і цікаві пропозиції, зауважимо, що в умовах цифрової економічної парадигми необхідно дослідити сучасні закономірності становлення інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери в цифровому середовищі, виявити стратегічні вектори інтелектуального зростання у цифрову добу на основі принципово нових теоретичних і методологічних положень для підвищення активізації його розвитку на сталих засадах, що особливо важливо для післявоєнного відтворення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт факультету аграрного менеджменту Національного університету біоресурсів і природокористування України за темами: «Розвиток маркетингу підприємств аграрного сектору економіки України» (номер державної реєстрації 0125U002310), у межах якої автором обґрунтовано нарощення компетентнісної компоненти забезпечення інтелектуального зростання підприємств аграрної сфери щодо генерування додаткових конкурентних переваг та «Розвиток маркетингу на підприємствах аграрного сектору та переробних підприємствах» (номер державної реєстрації 0120U100630), у рамках якої автором обґрунтовано особливості, завдання й механізм методологічного підходу реформатування інтелектуального капіталу під впливом цифрових трансформацій й зростання конкуренції. Результати наукових досліджень відображені в розділах наукового звіту із зазначеної теми, підготовлених дисертантом індивідуально.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад і розроблення практичних рекомендацій щодо розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки.

Досягнення цієї мети зумовило необхідність постановки й вирішення таких основних завдань:

- уточнити сутнісні й змістові атрибути інтелектуального капіталу та трансформацію його структурних компонентів у підприємствах під впливом цифрових викликів;
- виявити особливості цифрового перезавантаження архітектури та розвитку інтелектуального капіталу в аграрній сфері;
- удосконалити методологічний інструментарій та обґрунтувати панорамну капсулу критеріїв та індикаторів диференціальної діагностики інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери;
- розкрити інтелектуальний потенціал як програмне інноваційне плато інтелектуального зростання для підприємств аграрної сфери;
- встановити методологічний фокус переформатування інтелектуального капіталу під впливом цифрових трансформацій;
- провести моніторинг і з'ясувати закономірності становлення інтелектуального капіталу в аграрній сфері та здійснити його мультирівневу діагностику;
- ідентифікувати резерви зміцнення інтелектуального капіталу та оцінити інтелектуальний потенціал у підприємствах аграрної сфери на багатокритеріальній основі;
- поглибити теоретичні та практичні положення визначення пріоритетів інтелектуальної капіталізації підприємств аграрної сфери;
- розробити методичні рекомендації та заходи щодо нарощення компетентнісної компоненти забезпечення інтелектуального зростання підприємств аграрної сфери;
- обґрунтувати цифрове перезавантаження як атрактор інтелектуального зростання та лідерства підприємств аграрної сфери;
- визначити напрями підвищення соціальної відповідальності та інклюзій для інтелектуального зростання підприємств аграрної сфери;
- сформулювати наукові засади побудови парадигми поступу інтелектуального капіталу в аграрній сфері;
- обґрунтувати наукові підходи до розбудови векторів антисипативних траєкторій й домінант розроблення та відбору альтернативних сценаріїв щодо реконструкції та адаптації інтелектуального капіталу до вимог цифрової економічної парадигми для підприємств аграрної сфери;
- опрацювати науково-методичне забезпечення щодо архітектоніки проривних рішень емерджентності інтелектуального потенціалу в аграрній сфері.

Об'єкт дослідження – сукупність процесів і явищ інтелектуалізації в аграрній сфері у цифровій економічній парадигмі при формуванні інтелектуального капіталу.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні та практичні засади розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки.

Методи дослідження. Теоретико-методологічним базисом дослідження виступає наукова спадщина зарубіжних і вітчизняних вчених з теорії й практики аграрного менеджменту та інтелектуалізації виробництва. З метою досягнення окресленої мети й вирішення поставлених завдань використано систему загальнонаукових і спеціальних методів, а саме: логічний та історичний методи – для уточнення й поглиблення розуміння сутнісних і змістових атрибутів інтелектуального капіталу та інтелектуального потенціалу, розкриття й характеристики трансформації структурних компонентів інтелектуального капіталу під впливом цифрових викликів; методи системно-функціонального підходів – для розкриття особливостей цифрового перезавантаження архітектури та розвитку інтелектуального капіталу в аграрній сфері; методи систематизації, групування, узагальнення й формалізації – для удосконалення методологічного інструментарію диференціальної діагностики та обґрунтування панорамної капсули критеріїв та індикаторів діагностики інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери; економіко-статистичний – для дослідження сучасної практики та проведення моніторингу й з'ясування закономірностей становлення інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери з урахуванням

специфіки їх функціонування; економіко-математичні – для мультирівневої діагностики адаптивності інтелектуального капіталу в аграрній сфері; методи аналізу і синтезу, кореляційно-регресійного аналізу – для ідентифікації резервів зміцнення інтелектуального капіталу у підприємствах аграрної сфери; інтегральної оцінки – для здійснення оцінки інтелектуального потенціалу в підприємствах агросфери на багатокритеріальній основі; анкетування, експертних оцінок, якісного і кількісного аналізу – для виявлення умов і чинників щодо нарощення компетентнісної компоненти забезпечення інтелектуального зростання підприємств аграрної сфери; методи системно-структурного та компаративного аналізу – для оцінки цифрового переважання як атрактора інтелектуального зростання та лідерства підприємств аграрної сфери; методи синтезу систем, аналізу ієрархій – для розроблення науково-практичних рекомендацій щодо підвищення соціальної відповідальності, інклюзії та інтелектуального зростання підприємств аграрної сфери; методи програмно-цільового управління – для окреслення архітектури проривних рішень емергентності інтелектуального потенціалу в аграрних підприємствах; логіко-когнітивний метод – для опрацювання науково-методичного забезпечення та пріоритетів інтелектуальної капіталізації для підприємств аграрної сфери у цифрову добу; методи економічного моделювання та прогнозування – для розкриття методологічного фокусу переформатування інтелектуального капіталу під впливом цифрових трансформацій; методи індукції та дедукції, наукової абстракції – для розроблення наукових підходів побудови парадигми поступу інтелектуального капіталу в агросфері; методи структурно-логічного та економіко-математичного моделювання – для обґрунтування векторів антисипативних траєкторій реконструкції інтелектуального капіталу та альтернативних сценаріїв адаптації інтелектуального капіталу до вимог цифрової економічної парадигми в підприємствах аграрної сфери; абстрактно-логічний – для узагальнення й формування висновків; графічний метод – для наочного відображення результатів досліджень.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативні акти України, офіційні дані міністерств та відомств України, Державної служби статистики України, статистична, корпоративна та фінансова звітність підприємств аграрної сфери, звіти міжнародних агенцій, наукові розробки, монографії та публікації вітчизняних і зарубіжних вчених, нормативно-довідкова література, інформаційні ресурси мережі Інтернет, а також спеціальні дослідження, опитування, анкетування, узагальнення та спостереження автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних, методологічних і методичних положень та практичних рекомендацій, які в сукупності вирішують важливу наукову проблему щодо розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Найбільш важливими науковими положеннями, які містять елементи наукової новизни, є наступні:

вперше:

– сформовано наукові засади побудови парадигми поступу інтелектуального капіталу в аграрній сфері, які, на відміну від існуючих, є стратегічним напрямом для майбутнього зміцнення й нарощення інтелектуального капіталу як рушія модернізації, що передбачає глибинну трансформацію аграрного менеджменту з урахуванням провідних наукових підходів організації виробництва, інтелектуалізації й цифровізації діяльності, взаємодію з контактними аудиторіями, інтеграцією різноманітних концептуальних компонент, окресленням методологічних та методичних форматів, визначанням інструментальних експонентів, що ґрунтуються на інтелектуалізації, інноваційності, екологічності, інклюзивності, соціальній відповідальності, адаптивності та динамічному освоєнні цифрових рішень й концентрується на сутнісній квінтесенції наукових поглядів, що забезпечують експоненційний розвиток аграрної сфери;

– обґрунтовано наукові підходи до розбудови антисипативних траєкторій реконструкції інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери, знаковими атрибутами яких є комплексність, превентивність, всеосяжність, транспарентність, адекватність, системність, пріоритетність, адаптивність, функціональність, стратегічна

спрямованість, що пропонують множину можливих стратегічних шляхів та комбінацій, які підприємство може обрати, опираючись на наявні ресурси, ризики, завдання, з метою підтримування їх адаптивності і резильєнтності до зовнішніх викликів;

- опрацьовано науково-методичне забезпечення щодо архітектоніки проривних рішень емерджентності інтелектуального потенціалу в аграрних підприємствах, як системну, інноваційну та стратегічну конструкцію, що поєднує ресурси, знання й цінності у єдину синергетичну систему, яка передбачає: формування та зміцнення інтелектуального потенціалу аграрних підприємств, що виникає внаслідок синергії людських, технологічних, фінансових та інституційних ресурсів і забезпечує нову якість їх розвитку, модернізації та прогресу в цифровій економічній парадигмі;

удосконалено:

- методологічний інструментарій диференціальної діагностики інтелектуального капіталу підприємств, який опирається на синтез підходів, демонструє високий ступінь взаємодоповнюваності, забезпечуючи комплексне охоплення предметної області, глибину аналітичного проникнення й стратегічний напрям управлінських рішень та структурує інтелектуальний капітал за шестирівневою моделлю, де кожен рівень характеризується специфічними ознаками, завданнями та ступенем інтеграції цифрових технологій і відображає поступову трансформацію інтелектуального капіталу від традиційних форм до високотехнологічних бізнес-моделей;

- моделювання та вибір альтернативних сценаріїв адаптації інтелектуального капіталу до вимог цифрової економічної парадигми для підприємств аграрної сфери, знаковими відмінностями яких є три альтернативні сценарії адаптації (інкрементальний, програмний та інноваційний), кожен з яких відображає темп, глибину, інтенсивність та спрямованість змін у виробничій діяльності підприємства, що формують комплексний фундамент для поствоєнного відтворення підприємств аграрної сфери, інкрементальний сценарій забезпечує поступове вдосконалення процесів, програмний відкриває нові ринки та бізнес-моделі, а інноваційний створює інтелектуальні екосистеми. Така множина шляхів дозволяє підприємствам не лише виживати в умовах цифрової економічної парадигми, але й активно формувати нові конкурентні переваги, а їх інтеграція створює гнучку систему стратегічного управління, де кожен сценарій може стати окремим напрямом для розвитку;

- панорамну капсулу критеріїв та індикаторів діагностики інтелектуального капіталу в підприємствах агросфери, яка базується на багатофакторній, багаторівневій системі критеріїв та індикаторів, адаптованих до специфіки аграрної сфери та особливостей цифрових трансформацій, за шістьма функціональними модулями (економічні результати; якість людського капіталу; цифрова зрілість; ефективність організаційного капіталу; інноваційна активність; комунікаційний капітал), що дає змогу детальніше оцінити можливості розвитку інтелектуального капіталу, виявити причинно-наслідкові залежності між його компонентами та явищами і процесами, які мають істотний вплив;

- теоретичні та практичні положення до визначення пріоритетів інтелектуальної капіталізації підприємств аграрної сфери, що включає: розроблення дерева взаємопов'язаних цілей, концептуального методичного підходу, системи управлінських рішень, індикативних сценаріїв та етапів підвищення інтелектуальної капіталізації, визначення потенційних зон стабілізаційних заходів на основі використання комплексу методів, моделей, критеріїв та процедур, що дозволяє оцінити, спрямувати та активізувати використання інтелектуального капіталу як джерела економічної цінності та конкурентних переваг у підприємствах аграрної сфери у цифрову добу;

- методичні рекомендації і заходи щодо нарощення компетентнісної компоненти забезпечення інтелектуального зростання підприємств аграрної сфери, які передбачають трансформацію освітньої складової, визначення широкого спектру додаткових потенціалів і пріоритетів, інкрементальних модулів нарощення компетентнісної компоненти та ухвалення комплексу заходів, які систематизовано за ключовими напрямками, що дозволить аграрним

підприємствам примножити й зміцнити компетентнісну компоненту, забезпечуючи їх резильєнтність та емерджентність у цифрову добу;

набули подальшого розвитку:

- теоретична інтерпретація композиції сутнісних й змістових атрибутів інтелектуального капіталу як стратегічного ресурсу, здатного визначати успіх економічних суб'єктів та країн у сучасному світі, що сприяло розкриттю трансформації структурних компонентів, їх композиції й взаємодій у підприємствах під впливом цифрових викликів та є основою для ефективного управління, стратегічного розвитку і підвищення конкурентоспроможності сучасних аграрних підприємств;

- особливості цифрового перезавантаження архітектури та розвитку інтелектуального капіталу в аграрній сфері (секторальна різноманітність, залежність від природних умов та багатогранності аграрного виробництва, конвергенція цифрових та технологічних процесів, екологічна відповідність, регуляторна динаміка аграрної політики, комплексність менеджменту, наукова кооперація, соціальна інтеграція, розвиток управлінських компетенцій і соціальна відповідальність, глобалізація та міжнародна конкуренція), що визначаються тісним взаємозв'язком між явищами стабільності та невизначеності, зумовлюють часткову динамічну стійкість будь-якої економічної системи та проявляється в управлінських практиках та технологічних рішеннях;

- сутність та характеристика інтелектуального потенціалу в контексті цифрових викликів як системно-динамічну, багаторівневу, інтегровану конструкцію, що поєднує знання, креативні та технологічні компоненти й враховує не лише наявні ресурси, а й здатність підприємства до їх розвитку, трансформації та ефективного використання, що дозволяє визначити його у якості програмного інноваційного плато, яке забезпечує інтелектуальне зростання для підприємств аграрної сфери, їх стабільне інноваційне функціонування, пробудження інтелектуальних можливостей, резервів і ресурсів щодо набуття ними статусу інтелектуального капіталу;

- методологічний підхід переформатування інтелектуального капіталу під впливом цифрових трансформацій, який розкрито за п'ятьма програмними векторами і який містить аналіз програмних завдань підприємств; оцінку поточного стану та динаміку розвитку інтелектуального капіталу; моделювання, прогнозування та порівняння сценаріїв зростання; ідентифікацію економічної ефективності програм інтелектуалізації; корегування програм відповідно до змін у цифровому середовищі;

- цифровий маршрутизатор підприємств аграрної сфери до здобуття лідерства на основі інтелектуального зростання представлений як дорожня карта з інкрементальними етапами за дев'ятьма модулями (старт цифрової конвергенції; вихід у глобальний онлайн-простір; прогнозування та інтелектуальні рішення; оптимізація виробничих процесів; точність і сталість агропрактик; розвиток цифрових компетенцій; колективне інтелектуальне зростання; захисний бар'єр);

- напрями освоєння соціально-відповідальних та інклюзивних практик з визначенням ефектів підвищення сталості та стратегічної пріоритетності для довгострокового інтелектуального зростання підприємств аграрної сфери на основі системного підходу: посилення ролі держави як гаранта соціальних інтересів, формування прозорого бізнес-середовища, інвестування в інтелектуальні ресурси та інклюзивність, а також боротьби з проявами корупції.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані результати дисертаційного дослідження в частині реалізації заходів інтелектуальної капіталізації аграрних підприємств як чинника економічного зростання та відновленню аграрної сфери у післявоєнний період прийнято до використання в роботі Міністерства економіки України (довідка № 70-04/34 від 26.06.2025 р.).

Результати наукових досліджень та рекомендацій у частині розроблення поетапного плану розвитку компетентносної компоненти, що допоможе підприємству адаптуватися до нових умов цифрової економіки, підвищити конкурентоздатність та забезпечити

інноваційний процес впроваджено в діяльності ДП ДГ «Агрономія» Миронівського інституту пшениці імені В. М. Ремесла Національної академії аграрних наук України (довідка № 225 від 10.11.2025 р.).

Результати аналітичних досліджень автора та основні положення дисертації щодо нарощення інтелектуального капіталу підприємств в умовах цифрової економіки, а також соціальної відповідальності підприємств прийнято до впровадження в ДП «Державний центр сертифікації та експертизи сільськогосподарської продукції» (довідка № 0405 від 22.07.2025 р.).

У роботі Громадської спілки «УКРСАДВИНПРОМ» (довідка № 25-94 від 29.08.2025 р.) прийнято до впровадження заходи та методологічні підходи щодо формування інклюзивної культури на підприємствах аграрної сфери, які дадуть змогу господарствам бути більш адаптивними до змін у післявоєнний період, підготовленими до нових викликів економічних перетворень, запитів суспільства та орієнтуватися на стратегії сталого розвитку.

У діяльності АТ «ПУМБ» (довідка № КНО 19.4/5 від 19.06.2025 р.) впроваджено положення та пропозиції дисертаційного дослідження щодо мультирівневої диференціації розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери, їх пріоритетних орієнтирів капіталізації та підвищення рівня прибутковості, що сприяло зменшенню кредитних ризиків для банку та покращило процес кредитування аграрних підприємств.

Результати та рекомендації наукових досліджень прийнято до впровадження НАСК «Оранта» (довідка № 1190-01/274 від 18.09.2025 р.) в частині використання сучасних інформаційних технологій як платформи активізації розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки та застосування й модернізації методів оцінки ризиків, що стали важливим елементом страхування аграрних підприємств.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійного дослідження. Наукові положення, результати, висновки і пропозиції, що викладені в дисертації і виносяться на захист, отримано здобувачем особисто. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї та положення, які є результатом власних досліджень здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на: Всеукраїнській студентській науковій конференції «Дорожня карта інформаційно-комунікаційної галузі України» (м. Київ, 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритети соціально-економічного розвитку регіонів в умовах сьогодення» (м. Київ, 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Глобалізація, інновації та економічна безпека: міждисциплінарний підхід до розвитку суспільства» (м. Кременчук, 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Sustainable development of society in the era of digitalization: science, education and innovation» (м. Орхус, Данія, 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Світове господарство і міжнародні економічні відносини: нові реалії та можливості» (м. Ужгород, 2024 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Міжгалузеві бізнес-інтеграції у сфері виробництва товарів і послуг» (м. Хмельницький, м. Херсон, 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Зелена економіка та низьковуглецевий розвиток: дорожня карта для України» (м. Київ, 2024 р.); науково-практичній конференції «Стабілізація регіональної економіки: реалії та перспективи на майбутнє» (м. Запоріжжя, 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання економіки, фінансів, обліку, менеджменту і права: теорія і практика» (м. Ізмаїл, 2025 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Нові інформаційні технології управління бізнесом» (м. Київ, 2025 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Economic Transformation in the Context of Global Challenges: Current Issues» (м. Клайпеда, Литва, 2025 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Стратегічні напрями економічної та соціальної політики в контексті глобальних змін» (м. Одеса, 2025 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Формування міжнародних економічних відносин в умовах дестабілізації міжнародної системи» (м. Ужгород, 2025 р.); Міжнародній

науково-практичній конференції «Ефективні механізми господарювання в контексті сучасної економічної теорії» (м. Запоріжжя, 2025 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Reforming and Stabilising a Market Economy: Current Challenges» (м. Кельце, Польща, 2025 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, управління та фінансові механізми в умовах глобальної нестабільності» (м. Київ, 2025 р.).

Публікації. За результатами проведених досліджень здобувачем опубліковано 44 наукові праці, з яких 3 статті у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 2 колективні монографії, 23 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових видань України, 16 тез наукових доповідей.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Роботу викладено на 505 сторінках. Дисертація містить 138 таблиць, 106 рисунків, 19 додатків. Список використаних джерел налічує 446 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, відображено результати щодо апробації та особистий внесок здобувача.

У першому розділі «**Науковий базис дослідження інтелектуального капіталу підприємств у цифровому середовищі**» уточнено сутнісні й змістові атрибути інтелектуального капіталу, розкрито трансформацію його структурних компонентів у підприємствах під впливом цифрових викликів, виявлено особливості цифрового перезавантаження архітектури та розвитку інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери.

З'ясовано, що інтелектуальний капітал має низку унікальних характеристик, які відрізняють його від матеріальних активів і визначають його стратегічну роль у сучасній економіці, серед них: неліквідність та нерозривний зв'язок із конкретним носієм; здатність до самозростання; невичерпність як ресурсу; нелінійність у впливі та проявах; необмежена цінність і корисність; можливість одночасного використання різними суб'єктами; висока здатність генерувати позитивні зовнішні ефекти; варіативність цінності залежно від мережевої взаємодії; мультиплікаційний та синергійний характер ефектів; потенціал до безперервного накопичення та споживання. Уточнені сутнісні й змістові атрибути інтелектуального капіталу, що дає змогу діагностувати зовнішні ефекти, оцінювати як компетенції та інновації поширюються й впливають на економіку та партнерські взаємодії. Виокремлено три базові компоненти цифрової економіки: глобалізацію, цифрову домінанту та інтелектуалізацію бізнесу, які вплинули на формування принципів компонентної трансформації інтелектуального капіталу. Обґрунтовано, що для нарощення інтелектуального капіталу підприємствам слід забезпечити дієву взаємодію, поєднуючи різні структурні компоненти інтелектуального капіталу (людського, організаційного та комунікаційного) задля отримання синергетичного ефекту. Доведено, що цифрова економіка змінює підходи до формування інтелектуального капіталу, роблячи його більш доступним, ефективним та глобалізованим. Узагальнено відмінності, переваги та наслідки трансформації структурної компоненти інтелектуального капіталу порівняно із традиційною моделлю. Аргументовано, що під впливом цифрових викликів розширюються можливості для активізації інновацій, фасилітації, партнерства та експоненційного розвитку. Уточнено принципи розвитку інтелектуального капіталу в аграрній сфері.

Встановлено, що процес розвитку та цифрового перезавантаження архітектури інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери визначається тісним взаємозв'язком між явищами стабільності та невизначеності, що зумовлює часткову динамічну стійкість будь-якої економічної системи, що представлено на рис. 1.

Рис. 1. Теоретична модель розвитку та цифрового перезавантаження архітектури інтелектуального капіталу в аграрній сфері*

Примітка. *Власна розробка автора

Обґрунтовано особливості функціонування підприємств аграрної сфери у цифрову добу: секторальна різноманітність, технологічна інтеграція, екологічна відповідність, аграрна політика та регулювання, наукова кооперація, соціальна інтеграція, які мають вагомий вплив на розвиток інтелектуального капіталу та на цифрове перезавантаження його архітектури в аграрній сфері.

У другому розділі «**Методологічна платформа діагностики інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери**» удосконалено інструментарій та обґрунтовано панорамну капсулу критеріїв й індикаторів диференціальної діагностики інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери, розкрито інтелектуальний потенціал як програмне інноваційне плато інтелектуального зростання для підприємств аграрної сфери та встановлено методологічний принцип переформатування інтелектуального капіталу під впливом цифрових трансформацій.

Встановлено, що точна оцінка інтелектуального капіталу унеможливорюється відсутністю єдиного стандарту щодо його вимірювання. Доведено необхідність удосконалення існуючого методологічного інструментарію диференціальної діагностики інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери через доцільність резильєнтності до деформаційних умов та забезпечення експоненційного зростання. Удосконалено диференціальну діагностику інтелектуального капіталу підприємств, що ґрунтуються на мультирівневому підході, який включає синтез системного, кластерного, кампарентного, інтегрованого підходів і стратегічного картування, які взаємодоповнюють один одного щодо комплексності, глибини охоплення й стратегічності управлінських рішень, що наведено в табл. 1.

Запропонований підхід охоплює шість рівнів диференціації, що відображають етапи трансформації та конвергенції цифрових технологій, компетенцій, інновацій та емерджентності у діяльність підприємств аграрної сфери. Це забезпечує точну ідентифікацію, чітку градацію рівнів, а також об'єктивну діагностику компонент і композиції інтелектуального капіталу.

Удосконалено панорамну капсулу критеріїв та індикаторів діагностики інтелектуального капіталу, що надає можливість підприємствам аграрної сфери раціонально використовувати свої компетенції та цифрові технології для збалансованого використання ресурсів, забезпечення прибутковості та адаптації до змін, що зазначено на рис. 2.

Обґрунтовано методологічні засади до формування панорамної капсули критеріїв та індикаторів діагностики інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери за 6 модулями (економічні результати, якість людського капіталу, цифрова зрілість, дієвість організаційного капіталу, інноваційна активність, комунікаційний капітал).

**Логіка побудови мультирівневого методологічного підходу
до диференціальної діагностики інтелектуального капіталу підприємств
аграрної сфери***

Методичний підхід	Метод
Системний підхід	Методи оцінки інноваційної активності
	Методи аналізу цифрової зрілості
Кластерний підхід	Методи оцінки людського капіталу
	Методи оцінки організаційного капіталу
Кампарентний підхід	Методи оцінки комунікаційного капіталу
	Методи порівняльного аналізу
Інтегрований цифровий підхід	Методи економічного аналізу
	Методи моделювання та прогнозування
Підхід стратегічного картування	Експертні методи
	Методи інтегральної оцінки
Визначення диференційного рівня	
Початковий рівень (традиційний)	
Рівень автоматизації процесів	
Рівень конвергенції технологій	
Рівень інноваційного розвитку	
Рівень еко системної взаємодії	
Рівень трансформації бізнес-моделей	
Розроблення рекомендацій та заходів	

Примітка. *Власна розробка автора

У реаліях цифрового простору, що опирається на інформаційні потоки, компетентнісні активи й фінансові ресурси, інтелектуальний потенціал як системно-динамічна, багаторівнева цілісна композиція виступає основним чинником та стратегічним інноваційним плато інтелектуального зростання підприємств аграрної сфери, що є основою для їх резильєнтності, спроможності створювати нові продукти та підтримувати конкурентоздатність, розробляти стратегії розвитку і забезпечувати інноваційність.

Встановлено, що логіка ухвалення рішення щодо чіткого концептуального підходу переформатування інтелектуального капіталу під впливом цифрових трансформацій та спрямування інвестиційних потоків у цей процес має використовувати діагностику стратегічних програм і тенденцій розвитку інтелектуального капіталу, а також ґрунтуватися на результатах моделювання, прогнозування й планування та порівнянні сценаріїв розвитку інтелектуального капіталу та ідентифікації результативності відповідних програмних планів і коригування стратегій підприємств, а запропоновані пріоритетні вектори мають стати домінантами їх швидкого післявоєнного відтворення, що допоможе подолати наслідки війни, освоїти креативні рішення, підвищувати результативність господарських процесів та конкурентоспроможність на глобальних ринках, залучити інвестиційні потоки та забезпечити екологізацію виробництва, інтелектуалізацію й експоненційний розвиток підприємств аграрної сфери.

З'ясовано, що конструювання методологічного підходу переформатування під впливом цифрових трансформацій має специфічні риси, зумовлені потребами післявоєнного відновлення, нестабільністю зовнішнього середовища та необхідністю технологічного оновлення. Розкрито методологічний напрям переформатування інтелектуального капіталу під впливом цифрових трансформацій за п'ятьма пріоритетними векторами на принципах адаптивності, об'єктивності, інтегрованості, превентивності, комплексності, оптимальності, достатності, динамічності, альтернативності, що сприятиме розвитку інтелектуального капіталу, ефективному використанню нових технологій та бізнес-підходів, підвищенню

продуктивності й конкурентоспроможності, зменшенню залежності від зовнішніх чинників у цифрову добу.

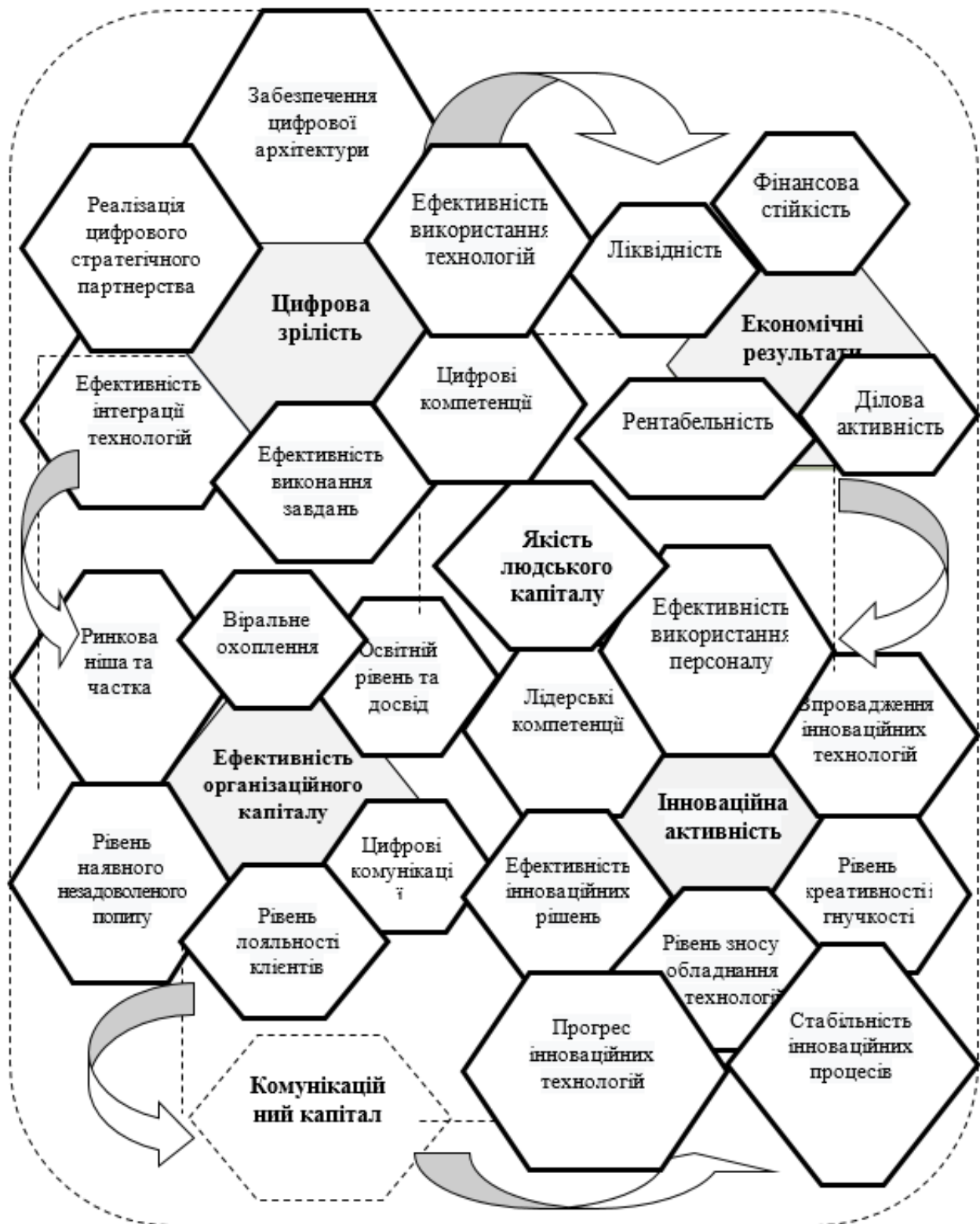

Рис. 2. Формат побудови панорамної капсули критеріїв та індикаторів діагностики інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери*

Примітка. *Власна розробка автора

У третьому розділі «Сучасні закономірності становлення інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери» проведено моніторинг й з'ясовано закономірності становлення інтелектуального капіталу в аграрній сфері та здійснено його

мультирівневу діагностику, ідентифіковано резерви зміцнення інтелектуального капіталу й оцінено інтелектуальний потенціал у підприємствах на багатокритеріальній основі.

Проведений моніторинг закономірностей розвитку інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери засвідчив, що до війни їх економічне зростання сягало 5–6 %, при частці 10,9 % у ВВП та зайнятості 17 %, а надходження від експорту складало 45 %. Нині відбулася втрата ресурсного потенціалу підприємств аграрної сфери, оскільки, тільки у 2022 р. посівна площа зменшилася на 20 % проти 2021 р. і спостерігається спрощення виробничих процесів у аграрному виробництві через нестачу фінансування: відмова від низки технологічних процесів, зменшення використання добрив (на 50–60 %), засобів захисту рослин (на 40–50 %), що зумовило зниження врожайності, виснаження ґрунтів, падіння продуктивності, інноваційної активності, дієвості функціонування. Проте, зросла частка інтелектуального капіталу на 2 % та індекс цифрової трансформації на 14 %. Охарактеризовано сприятливість макросередовища щодо закономірностей становлення інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери, що представлено на рис. 3. Визначено кореляційну залежність розвитку інтелектуального капіталу від освіти працівників, обсягів ІТ-інвестицій, валового доходу на 1 га, плинності кадрів, ресурсної бази, інноваційної активності.

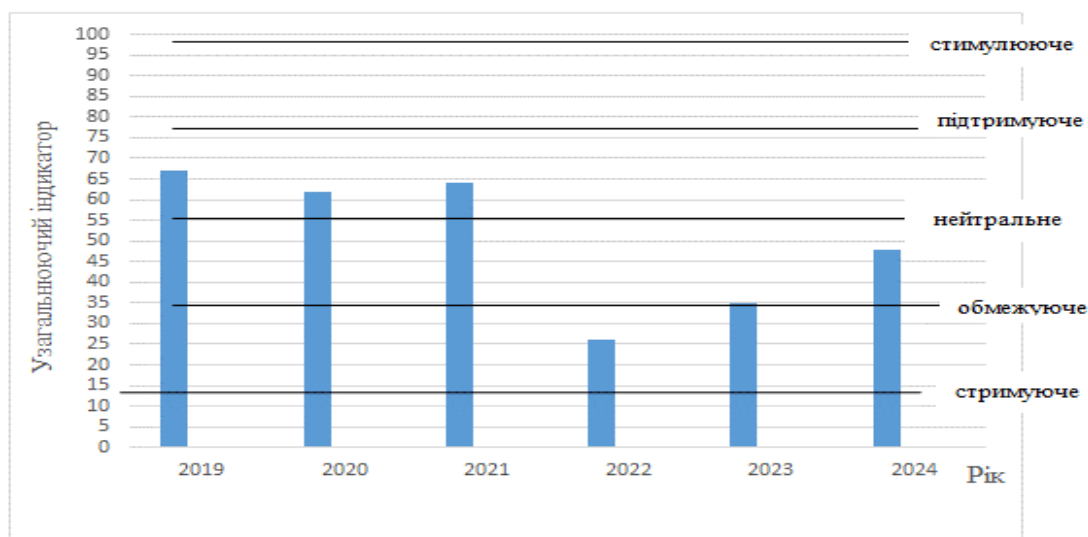

Рис. 3. Характеристика сприятливості макросередовища щодо становлення інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери*

Примітка. *Власна розробка автора

Виявлено комплекс взаємопов'язаних чинників, що вплинули на формування закономірностей становлення інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери. Здійснена мультирівнева діагностика рівня адаптивності інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери на прикладі 15 господарств, які кластеризували на три групи: великі, середні та малі. Вказане дозволило виявити, що великі агрохолдинги опираються на розвиток сучасних агротехнологій, залучення іноземних інвестицій, вихід на нові ринки, інвестують у високотехнологічне обладнання й роботизацію виробничих процесів, модернізацію систем менеджменту, конвергентних цифрових платформ, використання штучного інтелекту, розвиток біотехнологій, участь у міжнародних проєктах і програмах, підвищення кваліфікації, захист інтелектуальної власності. Середні підприємства аграрної сфери налаштовані на освоєння екологічних технологій, диверсифікацію виробництва, енергоефективність, зниження витрат, переробку продукції, професійний розвиток персоналу, мережеву взаємодію, кооперацію, використання онлайн-платформ, мотивацію інноваційних процесів, цифрові ініціативи. Малі підприємства аграрної сфери відшукують свою галузеву нішу, включаючи зелений туризм, гончарство, органічне виробництво,

виращування ягід, лікарських рослин, а також зміцнюють відповідні компетенції, прикладають зусилля для участі в грантових програмах, використовують стандартні цифрові інструменти, онлайн-платформи, налагоджують кооперацію, що відображено в табл. 2.

Таблиця 2

**Узагальнені дані щодо використання інтелектуального капіталу
за групами досліджуваних підприємств у 2019–2024 рр.***

Показник	Підприємства		
	великі	середні	малі
Рентабельність діяльності, %	19,34	14,05	12,56
Рентабельність активів, %	7,53	6,26	4,63
Індекс покриття	1,67	1,76	1,58
Індекс автономії	0,64	0,81	0,45
Індекс фінансової незалежності	1,92	1,86	1,49
Індекс фінансової стійкості	0,84	0,67	0,56
Індекс фінансового левериджу	0,24	0,18	0,09
Індекс маневреності власного оборотного капіталу	0,11	0,15	0,16
Індекс маневреності власного капіталу	0,47	0,58	0,62
Частка інтелектуального капіталу	0,22	0,27	0,32
Індекс якості інтелектуального капіталу	0,70	0,62	0,55
Середньорічний приріст якості інтелектуального капіталу, %	2,6	1,8	1,2
Частка людського капіталу у інтелектуальному капіталі	0,30	0,44	0,58
Частка організаційного капіталу у інтелектуальному капіталі	0,35	0,31	0,22
Частка комунікаційного капіталу у інтелектуальному капіталі	0,35	0,25	0,20
Індекс цифрової трансформації	0,72	0,62	0,51

Примітка. *Власні розрахунки автора

Людський капітал є базовою складовою інтелектуального капіталу, але його частка залежить від масштабу господарства. Малі підприємства найбільше залежать від людського капіталу (25–40 %), адже знання та навички команди є їхнім головним активом. Середні підприємства мають більш збалансовану структуру, де людський капітал поступово доповнюється технологіями та брендом (25–30 %).

Великі холдинги у відносному вимірі менше залежать від людського капіталу (15–25 %), тому що їхня цінність розподілена між брендами, інфраструктурою та інноваціями, але в абсолютному вимірі великі компанії мають найбільший обсяг людського капіталу (тисячі працівників, експертні команди). На противагу цьому, частка організаційного капіталу у структурі інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери, зростає зі збільшенням масштабу виробництва: у малих підприємствах він коливається у контурі 20–25 %, у середніх – 30–35 %, а у великих – 40–45 %. Це пояснюється тим, що великі компанії мають розвинені системи управління, технологічну базу та інноваційні процеси, тоді як малі більше покладаються на людський капітал. Частка комунікаційного капіталу в інтелектуальному капіталі аграрних підприємств теж залежить від їхнього розміру: у малих підприємств вона становить близько 35–40 %, у середніх – 30–35 %, а у великих – 25–30 %. Це пояснюється тим, що малі підприємства більш залежні від довіри партнерів та лояльності клієнтів, тоді як великі агрохолдинги мають розвинену інфраструктуру та структурований організаційний капітал. Так, еволюція інтелектуального капіталу в аграрній сфері є переходом від домінування людського та комунікаційного капіталу до переваги організаційного. Успішні підприємства зберігають баланс, вони не втрачають людський потенціал і комунікаційні ланцюги, але водночас нарощують технологічну та організаційну базу. Результати кореляційного аналізу впливу рівнів інноваційності, цифровізації, компетенцій, соціальної відповідальності, інклюзійності на інтелектуальний капітал та економічну діяльність (на продуктивність праці, на валовий прибуток та на ділову

активність) великих, середніх малих груп підприємств аграрної сфери сприяли ідентифікації та побудові радару резервів розвитку інтелектуального капіталу в умовах цифрової економіки, що дозволило виявити можливості, резерви, обмеження, дисбаланси й асиметрію цього розвитку.

На основі побудованих стратегічних карт, SWOT-матриць й діагностики інтелектуального потенціалу великих, середніх і малих підприємствах аграрної сфери виявлено, що великі підприємства мають найвищий інтелектуальний потенціал завдяки масштабам, капіталу та доступу до технологій, вони мають ресурси для реагування на глобальні виклики, але є недостатньо адаптивними до змін середовища. Середні підприємства демонструють баланс між гнучкістю та ресурсами, їх потенціал залежить від здатності інтегрувати інновації та ефективно управляти ризиками, а малі підприємства мають обмежений інтелектуальний потенціал, але можуть бути ефективними у нішевих сегментах, особливо за умови кооперації та підтримки державних програм, що представлено на рис. 4.

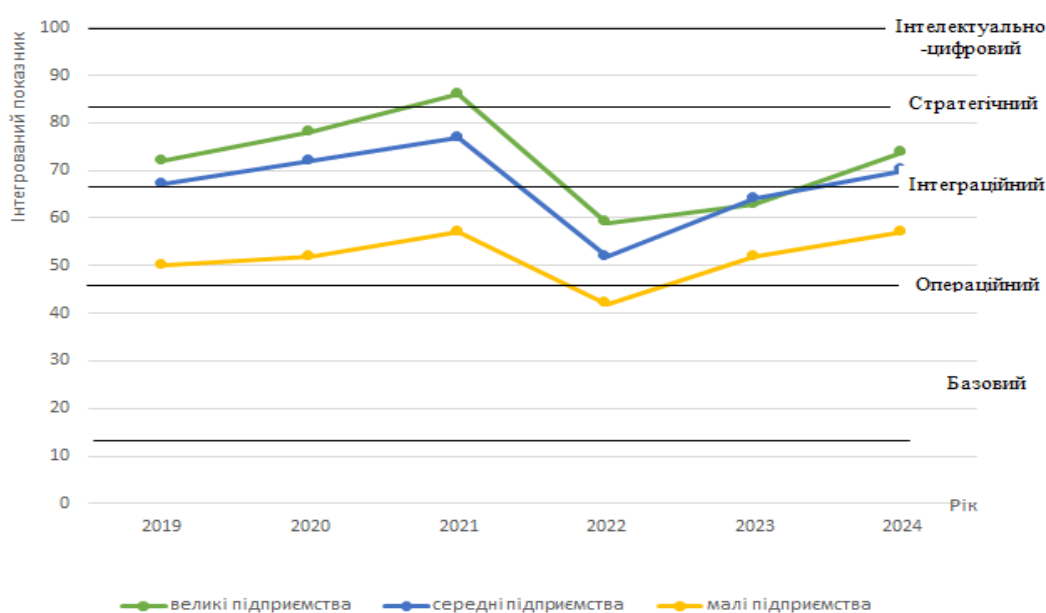

Рис. 4. Рівні використання інтелектуального потенціалу у зрізі груп підприємств аграрної сфери у цифрових реаліях*

Примітка.*Власна розробка автора

Для виявлення контурів обмежень адаптації становлення інтелектуального капіталу та суперечностей в аграрному бізнесі, було проведено опитування керівників та експертів, що мають практику в аграрному виробництві. Індекс якості інтелектуального капіталу підтверджує, що розмір підприємства прямо впливає на темпи та якість розвитку інтелектуального капіталу. Великі агрохолдинги швидше адаптуються до викликів цифрової економіки, тоді як малі підприємства залишаються більш вразливими, але мають потенціал через людський та комунікаційний капітал. Результати кореляційного аналізу впливу рівня якості інтелектуального капіталу на економічну діяльність демонструють високу залежність продуктивності праці за усіма групами підприємств від рівня інноваційності інтелектуального капіталу, особливо у великих підприємствах (0,764–0,792), а от вплив на ділову активність у великих агрохолдингах значний (0,546–0,586), у дрібних господарствах низький (0,254–0,325). Керівники й фахівці оцінили рівень цифрової трансформації своїх підприємств по-різному, так, переважно вони визначили його помірним – 55 %, а високим і дуже високим лише – 22 %. Здійснено кореляційний аналіз впливу рівня компетенцій й соціальної відповідальності на інтелектуальний капітал та економічну діяльність підприємств аграрної сфери.

У четвертому розділі «Стратегічні вектори інтелектуального зростання для підприємств аграрної сфери у цифрову добу» поглиблено теоретичні та практичні положення до визначення пріоритетів інтелектуальної капіталізації для підприємств аграрної сфери, розроблено методичні рекомендації та заходи щодо нарощення компетентнісної компоненти забезпечення інтелектуального зростання підприємств аграрної сфери, обґрунтовано цифрове перезавантаження як атрактора інтелектуального зростання та лідерства підприємств аграрної сфери й визначено напрями підвищення соціальної відповідальності та інклюзії для інтелектуального зростання.

Ознакою цифрової доби є глобальна дематеріалізація суспільного виробництва, що зумовлено падінням ролі матеріальних активів на ґрунті підвищення ролі знань, інформації тощо. З'ясовано, що інтелектуальна капіталізація господарств аграрної сфери розглядається як процес трансформації компетенцій, досвіду і різних нематеріальних активів у реальну економічну цінність на основі підвищення продуктивності, інноваційності, ринкової вартості та стійкості. Узагальнені темпи зростання індексу інтелектуальної цінності за 2019–2024 рр. у розрізі малих (2–5 %), середніх (3–7 %) та великих (5–10 %) аграрних підприємств засвідчують, що чим більший розмір підприємства, тим швидше воно нарощує інтелектуальну капіталізацію, що відображено в табл. 3. Це пов'язано з доступом до фінансування, інноваційних технологій й можливістю диверсифікації ринків, що проявляється у вигляді іманенції інтелектуального капіталу, зростанні ефективності, продуктивності, цифрової зрілості, інноваційності, зміцнення партнерських відносин чи клієнтської довіри. При цьому, інтелектуальний капітал переходить від фінансової чи матеріальної форми у технології, репутацію, знання.

Таблиця 3

**Узагальнені дані щодо інтелектуальної капіталізації
за групами досліджуваних підприємств у 2019–2024 рр.***

Показник	Підприємства		
	великі	середні	малі
Виручка на 1 працівника, тис. грн	3342	2457	1274
Прибуток на 1 працівника, тис. грн	573	363	163
Виручка на 1 грн оплати праці, грн	17,23	9,14	12,28
Частка витрат на оплату праці у виручці, %	6,92	10,93	7,38
Рентабельність основних засобів, %	18,24	19,34	15,61
Рентабельність оборотних активів, %	12,76	10,93	7,54
Рентабельність власного капіталу, %	13,87	12,81	7,27
Строк окупності власного капіталу, років	7,19	8,94	12,41
Капіталовіддача, грн	1,12	1,42	1,67
Частка основних засобів в активах, %	21,67	22,37	25,09
Індекс зносу основних засобів	0,28	0,48	0,53
Капіталоозброєність, тис. грн	765,4	654,2	612,7
Рівень монетизації активів, %	2,34	3,21	3,78
Індекс інвестування	2,65	2,36	2,48
Індекс приросту власного капіталу	1,09	1,04	1,02
Середній річний приріст інтелектуальної цінності, %	3,0	2,25	1,75
Індекс інтелектуальної цінності	0,71	0,63	0,57
Індекс цифрової зрілості	67,5	54,5	44,1
Індекс екологізації виробництва	0,35	0,41	0,49

Примітка. *Власні розрахунки автора

Спостерігається мультиплікативний ефект, генерується додаткова цінність без нарощення фізичних активів, але впроваджуються інновації, сучасні технології, патенти, підвищується продуктивність праці, розширюються ринки, укладаються нові контракти, зростає ефективність і вартість аграрного бізнесу. Еволюція індексу інтелектуальної цінності демонструє, що зростання інтелектуального капіталу прямо залежить від здатності підприємства інвестувати у організаційний капітал. Великі агрохолдинги швидше адаптуються до викликів сучасного ринку, тоді як малі підприємства залишаються більш вразливими, але мають потенціал через людський та комунікаційний капітал.

Переконаємося, що інтелектуальному капіталу притаманна здатність поширювати свою цінність у нові виробничі сфери, генеруючи додаткові ефекти й стратегічну конкурентну перевагу та підвищуючи загальну інтелектуальну капіталізацію підприємств аграрної сфери. Розроблено етапи підвищення інтелектуальної капіталізації для господарств у цифрову добу.

Визначено пріоритети інтелектуальної капіталізації підприємств аграрної сфери, зокрема нарощення компетентностей, залучення талантів, утримання компетентних працівників, широке освоєння цифрових рішень, інвестування досліджень та власних унікальних розробок, забезпечення захисту інтелектуальної власності, зміцнення бренду та іміджу, покращення партнерських взаємодій, постійний моніторинг ринку й адаптація до змін, які є базовим чинником для підтримки їх конкурентних переваг, експоненційного прогресу та програмним завданням щодо сприяння зростанню інтелектуальної капіталізації, прибутковості, стійкості до зовнішніх викликів, відновленню й модернізації, розвитку сталого землеробства, підтримці сільських територій, поліпшенню життя в селі в умовах глобалізації та цифровізації.

Виявлено вплив компетентнісної складової на інтелектуальне зростання підприємств аграрної сфери і найбільш важливі компетенції для керівників вищої та середньої ланки у цифровому середовищі. Доведено, що в усіх групах підприємств, компетентнісна компонента з початком воєнного стану зазнала втрат, але поступово відновлюється, що зазначено на рис. 5.

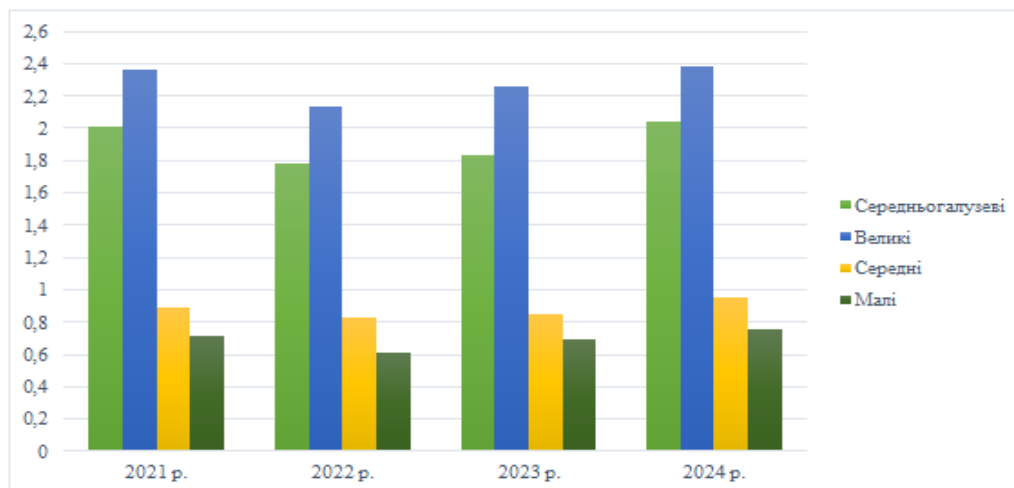

Рис. 5. Динаміка нарощення компетентнісної компоненти щодо забезпечення інтелектуального зростання у зрізі диференціації господарств аграрної сфери*

Примітка. *Власна розробка автора

Розглянуто динаміку, темпи нарощення та сукупний ефект інвестування в компетентнісну компоненту у зрізі господарств аграрної сфери. Побудовано радар нарощення компетентнісної компоненти щодо забезпечення інтелектуального зростання підприємств аграрної сфери у цифровому середовищі, який відобразив, що сильними сторонами підприємств є: рівень взаємодії з партнерами (72 %), якість комунікаційних ланцюгів (67 %), рівень соціальної відповідальності (64 %). Визначено чинники впливу, ключові джерела, інкрементальні модулі нарощення компетентнісної компоненти щодо

забезпечення інтелектуального зростання. Розроблено заходи щодо нарощення компетентнісної компоненти забезпечення інтелектуального зростання підприємств аграрної сфери, що враховують вагомість впливу організаційних взаємодій, якість цифрових інструментів, унікальних конкурентних переваг, рівня соціальної відповідальності, організаційної культури, цифрової зрілості, ділової репутації, рівня взаємодії з партнерами та інклюзій.

Запропонований цифровий маршрутизатор підприємств аграрної сфери до здобуття лідерства на основі інтелектуального зростання представлений як напрям, який враховує рівень цифрового потенціалу й зрілості, потужність інтелектуального капіталу, інноваційну активність.

Визначено найбільш перспективні цифрові технології, які формують ядро інтелектуального зростання й лідерства аграрних підприємств, що зазначено на рис. 6. Їх впровадження забезпечує не лише гармонізацію виробничих процедур, підвищення продуктивності праці, а й формує необхідні передумови для сталого екологічного поступу та цифрового лідерства.

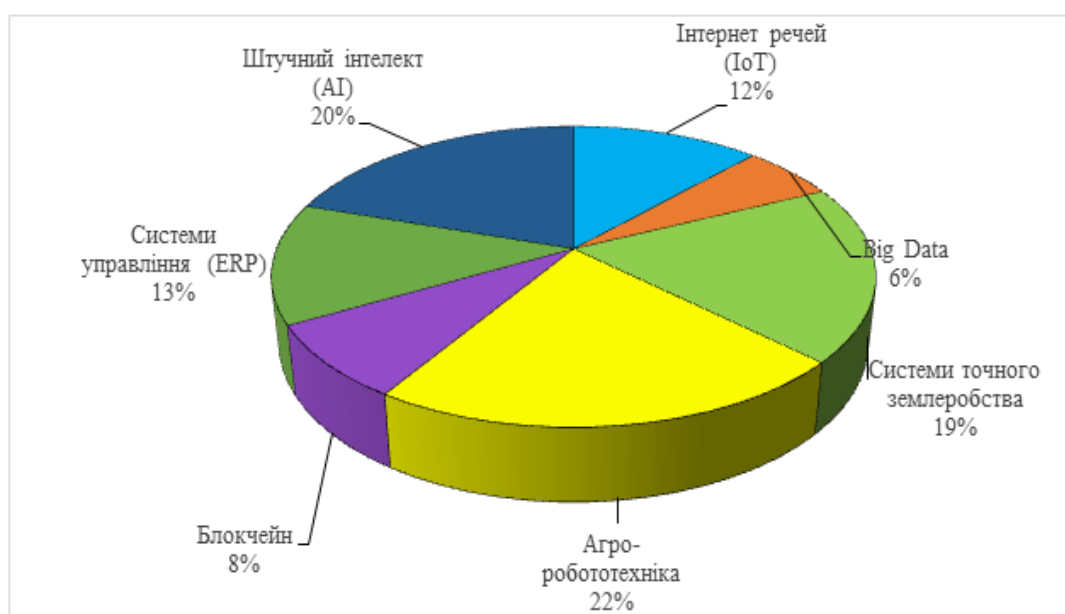

Рис. 6. Оптимальна композиція цифрових технологій для інтелектуального зростання підприємств аграрної сфери*

Примітка. *Узагальнено автором на основі експертних суджень та оцінок

Ретельний аналіз суспільних викликів засвідчує, що підвищення соціальної відповідальності та інклюзій є складним, тривалим і багатограним процесом для аграрних підприємств, але водночас є важливим аспектом їх інтелектуального зростання, оскільки це відкриває нові можливості щодо розроблення сталих бізнес-моделей, які зважають на інтереси працівників і громад, сприяючи всеосяжному економічному та соціальному добробуту, клієнтоорієнтованості, партисипації й ощадливому споживанню, підтримує акцептування інклюзій й залучення талантів. Надано рекомендації щодо підвищення сталості соціальної відповідальності та освоєння інклюзивних практик в аграрних підприємствах для їх потужного інтелектуального зростання, які підвищують залученість персоналу, знижують плинність кадрів, підтримують збалансованість бізнес-інтересів із гуманітарними, інклюзивними та екологічними запитами сьогодення.

У п'ятому розділі «Концептуальні засади розвитку інтелектуального капіталу для підприємств аграрної сфери у цифровій економічній парадигмі» сформовано наукові засади побудови парадигми розвитку інтелектуального капіталу в аграрній сфері,

обґрунтовано наукові підходи до розбудови векторів антисипативних траєкторій й домінанти розроблення та відбору альтернативних сценаріїв щодо реконструкції та адаптації інтелектуального капіталу до вимог цифрової економічної парадигми для аграрних підприємств, опрацьовано науково-методичне забезпечення щодо архітектоніки проривних рішень емерджентності інтелектуального потенціалу в аграрному бізнесі.

Встановлено, що цифрова економічна парадигма потребує визнання інтелектуального капіталу як головного джерела доданої вартості, який характеризується адаптивністю, екологізацією, інноваційністю, клієнтоорієнтованістю, соціальною відповідальністю та активним використанням цифрових технологій й потребує від підприємств резильєнтності, швидкої модернізації та конвергенції в інтелектуальні екосистеми. Розвиток інтелектуального капіталу, як багатовимірний процес має опиратися на технологічні (інтеграція ІІІ, big data, біотехнологій), соціальні (освіта, інклюзія, розвиток сільських громад), економічні (нові бізнес моделі, агрофінтех, стійкі ринки), екологічні (зелена трансформація, циркулярна економіка, вплив клімату) складові аграрної сфери, що зазначено в табл. 4.

Таблиця 4

Логіка парадигми поступу інтелектуального капіталу в аграрній сфері*

Вимір	Інструмент	Очікуваний ефект
Людський капітал	Основні програми, агроакадемії, цифрові курси	Підвищення компетентності та лідерства
Організаційний капітал	Smart-ферми, вуглецеві кредити, органічне виробництво	Прозорість, екологічність, ефективність агросистем
Комунікаційний капітал	Кластери, міжнародні проєкти, агродипломатія	Зменшення довіри та глобальної інтеграції
Інноваційна активність	Біотехнології, роботизація, ІІІ	Продуктивність і конкурентоспроможність
Цифрова зрілість	Агроплатформи, блокчейн, сервіси, цифрова інфраструктура	Стійкість і цифрова безпека

Примітка. *Власна розробка автора

Розроблено наукові засади побудови парадигми розвитку інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери, принциповими відмінностями яких є композиційне поєднання різних структурних концептуальних компонентів, окреслення методологічних й методичних контурів, інструментальних функцій парадигми з фокусом на сутнісній квінтесенції наукових поглядів з урахуванням динамічності та непередбачуваності зовнішнього середовища, нових викликів, зростання запитів споживачів, характеру взаємовпливу елементів організаційної культури й цифрової інфраструктури та інтенсивності взаємодії усіх компонентів на принципах цілісності, послідовності, екологічності, часової синхронізації, узгодженості місії та цілей підприємств, адаптивності, незалежності елементів, соціальної відповідальності, багатовимірності, адаптації, інклюзивності, що дає змогу вирішити актуальні проблеми породжені змінами економічного простору.

Проаналізовано наявність стратегій, прогнозів, планів розвитку інтелектуального капіталу за групами підприємств аграрної сфери, їх зв'язок з рівнем цифрової зрілості та інноваційності, зв'язок антисипативних рішень з інтелектуальною стійкістю. Аргументовано доцільність використання антисипативного підходу. Розроблено мету, ключові завдання, принципи, алгоритм, технологію, процес розбудови підприємствами аграрної сфери антисипативних траєкторій реконструкції інтелектуального капіталу та модель формування, фільтрації і їх відбору. Вектор антисипативних траєкторій реконструкції інтелектуального капіталу у підприємствах аграрної сфери – це програмний контур майбутнього інтелектуального розвитку аграрних компаній, що зазначено в табл. 5.

Матриця розбудови вектору антисипативних траєкторій реконструкції інтелектуального капіталу у підприємствах аграрної сфери*

Вимір	Інноваційний прорив	Стійка адаптація	Цифрова інтеграція	Соціальний капітал
Мета	Лідерство у технологіях	Мінімізація ризиків	Ефективність і прозорість	Зміцнення довіри
Інструменти	R&D, біотехнології	ESG, зелена енергетика	Big Data, блокчейн	Освіта, кооперація
Ризики	Високі інвестиції	Повільна окупність	Кіберзагрози	Опір традицій
Очікуваний ефект	Конкурентна перевага	Довгострокова стабільність	Прозорість і контроль	Соціальна згуртованість

Примітка. *Власна розробка автора

Окреслено можливі траєкторії реконструкції інтелектуального капіталу у підприємствах аграрної сфери, потенційні ризики та ефекти. Встановлено, що для обґрунтованого рішення щодо відбору оптимальної антисипативної траєкторії слід скористатися економіко-математичними моделями, що сприятимуть пошуку прийнятного управлінського рішення. Обґрунтовано наукові підходи до формування вектору антисипативних траєкторій реконструкції інтелектуального капіталу у підприємствах аграрної сфери, які передбачають інкрементальність моніторингових, діагностичних, організаційних, координаційних та проектних превентивних заходів щодо ідентифікації загрозливих та ризикових латентних сигналів і базуються на превенції та генерують нові переваги й можливості, що допоможуть підприємствам стати адаптивними.

Доведено, що використання сценарного підходу для адаптації інтелектуального капіталу до вимог цифрової економічної парадигми для підприємств аграрної сфери розкриває додаткові латентні можливості та резерви, тому розроблення запропонованих комплексних альтернативних сценаріїв (інкрементальний, програмний, інноваційний) є необхідною умовою для їх відтворення і прогресу, а запропонований алгоритм вибору альтернативного оптимального сценарію буде відігравати вирішальну роль щодо прийняття відповідного рішення.

Проаналізовано приклади застосування та використання сценарного підходу підприємствами аграрної сфери, можливі сценарії адаптації (інкрементальний, програмний, інноваційний), окреслено їх характерні ознаки, основний напрям, ключові чинники успіху, етапи сценарного вибору адаптації, здійснена кампарентна характеристика сценаріїв адаптації, визначено додаткові можливості та резерви сценарного підходу, процес моделювання альтернативних сценаріїв та формат прогнозування, що зазначено на рис. 7.

Опрацьовано науково-методичне забезпечення розроблення альтернативних сценаріїв адаптації інтелектуального капіталу до вимог цифрової економічної парадигми для підприємств аграрної сфери, що передбачає глибоке переосмислення і перетворення бізнес-комбінацій, взаємодій та комунікацій й превенції щодо пристосування до нових викликів, на підґрунті якого розроблено варіанти трьох комплексних альтернативних сценаріїв (інкрементальний, програмний, інноваційний) з окресленням їх характерних ознак, переваг та недоліків і відповідно до загальновизнаної теорії оптимізації розроблено алгоритм вибору альтернативного оптимального сценарію.

Встановлено, що за цифрових і глобалізаційних викликів, що виразилися у зв'язку з епідемією COVID-19 та руйнівних воєнних дій, доцільним рішенням щодо відновлення підприємств аграрної сфери буде нарощення й зміцнення їх інтелектуального потенціалу, що має включати використання емерджентності та нових технологій. Проведено порівняння проривних рішень емерджентності інтелектуального потенціалу з традиційними підходами, визначено ознаки, модель, ключові складові, специфіку розроблення, вектори, матрицю

завдань та індикаторів, чинники впливу, набір інструментів, етапи розроблення архітекtonіки проривних рішень емерджентності інтелектуального потенціалу.

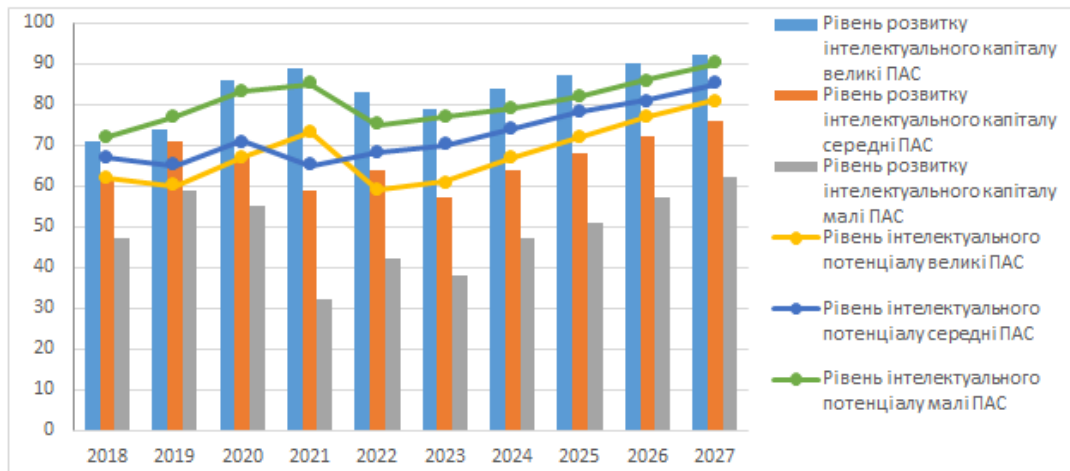
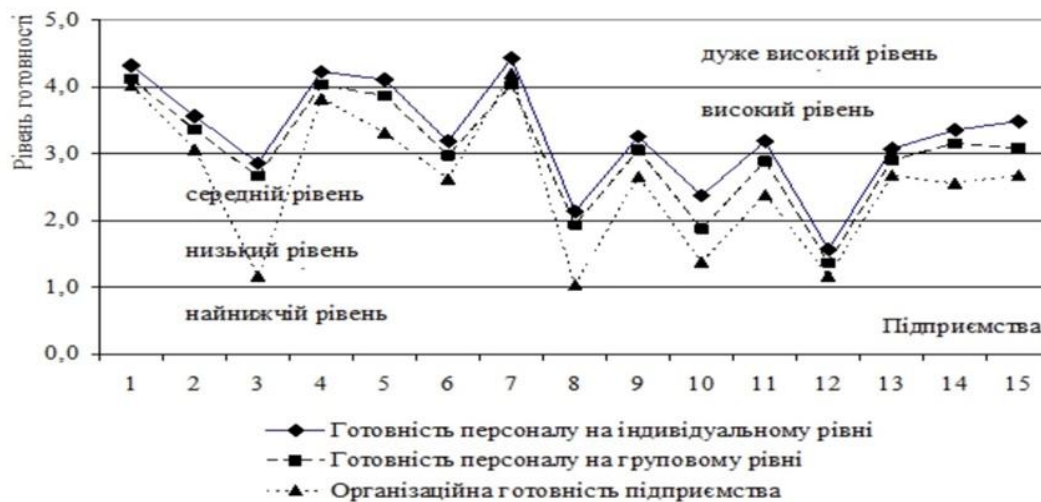

Рис. 7. Прогноз адаптації інтелектуального капіталу за програмним альтернативним сценарієм для груп підприємств аграрної сфери до 2027 року*

Примітка. *Власна розробка автора

Здійснено оцінку успішності емерджентності інтелектуального потенціалу за групами підприємств аграрної сфери та рівня готовності їх фахівців до реалізації архітекtonіки проривних рішень, що представлено на рис. 8.

1. ПАТ «UkrLandFarming»; 2. ТОВ СП «Нібулон»; 3. ТОВ «Кернел-трейд»; 4. ПРАТ «МХП»;
5. ТОВ фірма «Астарта-Київ»; 6. ТОВ «Новаагро Україна»; 7. ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина»;
8. ТОВ «Агро-Овен»; 9. ПП «Лана-Агро»; 10. ТОВ «Галс Агро»; 11. ТОВ ВК «Агро-Нова»;
12. ФГ «Тандем-Агро»; 13. ТОВ «Славія-Агро»; 14. ТОВ «Земля і Воля»; 15. ФГ «Дедова»

Рис. 8. Оцінка готовності до реалізації архітекtonіки проривних рішень емерджентності інтелектуального потенціалу в підприємствах аграрної сфери*

Примітка. *Власна розробка автора

Виявлено загрози та переваги для аграрних підприємств, які впроваджують архітекtonіку проривних рішень емерджентності. Розроблено науково-практичні рекомендації щодо побудови концепту проривної моделі емерджентності інтелектуального потенціалу для підприємств аграрної сфери, якому притаманна своя специфіка побудови й реалізації та генерування бажаних результатів, чим він суттєво відрізняється від традиційних підходів, а визначені вектори емерджентності сприятимуть підвищенню адаптивності,

інтелектуалізації, конкурентоспроможності, екологізації, ефективності, інклюзивності, компетентності. Побудовані прогнози динаміки індексу інтелектуальної цінності та інтелектуального капіталу на 2026–2030 рр. засвідчують, що до 2030 року можна очікувати збільшення розриву між великими та малими аграрними підприємствами за інтелектуальною цінністю та якістю інтелектуального капіталу, якщо малі підприємства не отримають додаткової підтримки для розвитку організаційного капіталу, кооперації, цифрових рішень. Середні підприємства будуть демонструвати стабільне зростання й адаптивність, стаючи більш конкурентоспроможними на національному рівні. Великі агрохолдинги залишаться лідерами, активно впроваджуючи інновації та формуватимуть глобальну присутність. Саме тому, важливо впроваджувати проривні рішення емерджентності, які відрізняються тим, що вони не просто враховують ресурси, а й опираються на їх взаємодію та створюють нову якість інтелектуального потенціалу, як певну системну властивість. Це перехід від традиційного управління матеріальними ресурсами до синергетичного управління знаннями, інноваціями та мережами, що забезпечить розвиток усіх груп аграрних підприємств.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено глибоке обґрунтування теоретико-методологічних засад та розроблено практичні рекомендації у цифровій економічній парадигмі, спрямовані на розвиток інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери. Отримані результати дослідження дали змогу сформулювати низку положень і висновків концептуального, теоретико-методологічного та науково-практичного характеру.

1. Встановлено, що глобалізація та цифровізація, які є характерними рисами сьогодення, змінюють саму природу інтелектуального капіталу. Формуються нові закономірності й тенденції, а інформаційні технології активно впроваджуються в усі сфери аграрного бізнесу. Уточнено сутнісні й змістові атрибути інтелектуального капіталу, що допомогло зрозуміти його природу й значення для розвитку економіки й суспільства, виявити характерні ознаки та викрити трансформацію його структурних компонентів в підприємствах під впливом цифрових викликів, що має важливе значення для його оцінки, розвитку та ефективного використання, оптимізації управління, розроблення стратегії ефективного використання компетенцій й технологій, визначення можливостей зростання інтелектуального капіталу, генерування доданої вартості й додаткової цінності.

2. Визначено, що функціонуванню підприємств аграрної сфери під впливом цифрових викликів, притаманні багатовимірність й наявність вагомих особливостей порівняно із суб'єктами господарювання інших галузей національної економіки, що впливає на формування й розвиток інтелектуального капіталу та зумовлює необхідність комплексного підходу до цифрового перезавантаження архітектури інтелектуального капіталу в аграрній сфері, який охоплює професійні знання, технологічну резильєнтність, етичну відповідальність і програмний менеджмент, а врахування галузевої специфіки забезпечить аграрним підприємствам не лише зростання продуктивності, а й стратегічну стійкість і конкурентну перевагу в умовах цифрової трансформації.

3. Доведено, що відсутність чітко структурованих методологічних інструментів для діагностики та диференціації рівня структурних компонентів інтелектуального капіталу ускладнює об'єктивне визначення дієвості використання цифрових технологій та їх впливу на зростання цінності. Запропонований принципово новий методологічний інструментарій диференціальної діагностики інтелектуального капіталу підприємств у цифровому контексті на основі поєднання різних підходів за шестирівневою моделлю, сприяє точній ідентифікації й об'єктивній діагностиці компонентів й композиції інтелектуального капіталу, дозволяє сформувати багатовимірне об'єктивне бачення становлення й розвитку інтелектуального капіталу, викрити вразливі місця, сформувати адресні стратегії їх подолання.

З'ясовано, що критерії та індикатори є важливими інструментами для діагностики та менеджменту у царині формування та зростання інтелектуального капіталу в аграрній

сфері. Побудована панорамна капсула критеріїв та індикаторів діагностики інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери, яка враховує специфіку їх бізнес-процесів, внутрішніх ресурсів і стратегічних орієнтирів, зовнішні виклики, тенденції й можливостей, їх організаційні взаємодії, цифрову зрілість та унікальність людського капіталу й організаційної культури. Частота, періодичність та інформаційний масив щодо використання панорамної капсули для характеристики ідентифікаційних модулів інтелектуального капіталу визначаються відповідно до мети, цілей та завдань підприємств аграрної сфери, що сприяє комплексній об'єктивній діагностиці інтелектуального капіталу й слугує фундаментальним елементом адаптації аграрних підприємств до цифрових викликів.

4. Поглиблено характеристику інтелектуального потенціалу як стратегічного інноваційного плато інтелектуального зростання підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки, яка складається з п'яти основних компонентів: людського та ресурсного потенціалів, культури партисипації, інноваційної активності та комунікаційних взаємодій. Ці компоненти формують додаткову інтегровану сукупність можливостей, стратегічні резерви, унікальні переваги, що сприяють зміцненню репутації та іміджу підприємства, підтримують його експансію на нові ринки й відображають його здатність мобілізувати наявні, латентні та перспективні активи для досягнення стратегічних цілей і нарощення результативності функціонування. Для практичного діагностування інтелектуального капіталу розроблено метод головних компонент, який, опираючись на судження експертів, дає змогу визначити вагові коефіцієнти для обчислень синтетичного оціночного значення, що забезпечує: зведення багатовимірної різнопланової інформації до ключових чинників; виявлення домінантних складових інтелектуального потенціалу; формування узагальненого індикатора для стратегічного аналізу та порівняння.

5. Визначено доцільність активізації переформатування інтелектуального капіталу як підґрунтя конкурентоздатності, інноваційної спроможності та прискореного післявоєнного відтворення. Встановлено та розкрито методологічний напрям переформатування за п'ятьма програмними векторами, які мають інтегрувати цілі експоненційного розвитку, інноваційної модернізації та підвищення інтелектуалізації й стати основою програмного управління що дозволить підприємствам: ефективно впровадити новітні інструменти; збільшити результативність і якість продукції; знизити залежність від зовнішніх шоків; забезпечити конкурентоспроможність на внутрішньому та глобальному ринках.

6. Обґрунтовано, що частка інтелектуального капіталу у підприємствах аграрної сфери коливається у межах 15–40 %, оскільки домінуючими залишаються матеріальні активи (земля, техніка, елеватори, виробничі потужності), на відміну від високотехнологічних компаній, у яких ця частка часто перевищує 70–80 %, адже саме знання та інновація формують основну їх цінності. Водночас, у сучасному аграрному бізнесі роль інтелектуального капіталу зростає завдяки біотехнологіям, цифровим системам управління врожайністю та брендуванню продукції. Проведена узагальнена характеристика сприятливості зовнішнього середовища щодо розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери засвідчує, що навіть у довоєнний період макросередовище не було стимулюючим, а характеризувалося у 2019–2021 рр. як нейтральне. У 2022 р. спостерігалось стримуюче макросередовище через нестабільність та високі ризики, але у 2023 та 2024 рр. сприятливість макросередовища характеризувалася як обмежуюча. Тобто, при подальшій мобілізації та міграції примноження і поступ інтелектуального капіталу майже неможливий без кардинальних змін для підприємств аграрної сфери. Здійснено поглиблену мультирівневу діагностику адаптивності становлення інтелектуального капіталу. Проведені дослідження засвідчили, що сучасні закономірності адаптації становлення інтелектуального капіталу в аграрному бізнесі мають специфіку, різні пріоритети залежно від їхнього масштабу. Ці відмінності проявилися під впливом глобальних тенденцій цифровізації, екологізації та зростаючої потреби в інноваційних моделях розвитку. Таким чином, кожна група підприємств формує власну модель адаптації становлення інтелектуального капіталу, яка відповідає їхнім можливостям і стратегічним цілям.

7. Індикатор якості інтелектуального капіталу зріс за 2019–2024 рр. у всіх досліджуваних групах агропідприємств: найбільше у великих –12–14 %, помірно у середніх – 8–10 %, і найменше у малих – 5–7 %. Це відображає нерівномірність розвитку: великі компанії швидше впроваджують цифрові технології та інновації, тоді як малі залишаються більш залежними від людського капіталу та локальних комунікаційних зв'язків. На основі ідентифікації інтелектуального капіталу досліджуваних підприємств аграрної сфери сформовано радар їх резервів в цифровій економічній парадигмі. Побудовані стратегічні карти оцінки інтелектуального потенціалу за групами господарств аграрної сфери на багатокритеріальній основі та SWOT-матриці, що демонструють різні акценти інтелектуального потенціалу та допомагають викрити ключові відмінності в сильних та слабких сторонах, можливостях та загрозах. Виконано оцінку використання інтелектуального потенціалу на багатокритеріальній основі у зрізі груп аграрних підприємств в цифрових реаліях, а результати структуровано за п'ятирівневою моделлю, яка базується на ідеї поступового переходу від фрагментарних рішень до цілісної системи використання інтелектуального потенціалу.

8. Обґрунтовано, що за останні роки індекс інтелектуальної цінності у 2019–2024 рр. зростав у всіх групах агропідприємств, але з різною динамікою: найбільше у великих агрохолдингах – 12–15 %, помірно у середніх підприємствах – 8–10 %, і найменше у малих – 5–7 %. Це свідчить про те, що великі підприємства швидше нарощують організаційний капітал та впроваджують інновації, тоді як малі залишаються більш залежними від людського та комунікаційного капіталу. Фактично, відбувається іманенція інтелектуального капіталу, яка підвищує його динаміку та мобільність і сприяє трансформації у нові різновиди активів, які генерують додаткову цінність і поширюють та підсилюють його вартість за межі традиційних форм. Запропоновані теоретичні та практичні положення до визначення пріоритетів інтелектуальної капіталізації для підприємств аграрної сфери дозволяють сформулювати стратегію інтелектуальної капіталізації й зростання, що враховує цифрові виклики та можливості, підвищити інвестиційну привабливість через прозору оцінку інтелектуального капіталу та визначити, які саме нематеріальні активи мають найбільший потенціал капіталізації й зростання інтелектуальної цінності.

9. Встановлено, що наявна компетентнісна складова, яка має забезпечувати інтелектуальне зростання господарств аграрної сфери, не відповідає масштабним викликам та вимогам цифровізації. Розроблені методичні рекомендації та заходи щодо нарощення компетентнісної компоненти забезпечення інтелектуального зростання аграрних підприємств у цифрову епоху виступають інтегральним механізмом їх стійкого впровадження. Вони є інструментом для гармонізації існуючих бізнес-процесів та мотивацією для формування принципово інших бізнес-моделей й спектру можливостей.

10. Доведено, що цифрове перезавантаження як атрактор інтелектуального зростання та лідерства підприємств аграрної сфери враховує принципи, критерії, загрози, переваги, виклики, дизайн цифрової архітектури й цифрової поведінки та стратегії, що передбачають: перехід від традиційних бізнес-моделей до цифрових екосистем; використання big data, штучного інтелекту; освоєння вищих стандартів прозорості, швидкості та адаптивності, що не лише покращить ефективність процесів підприємств аграрної сфери, але й сприятиме їх прибутковості та активізує генерування унікальних переваг й досягнень в ринковому просторі у цифрову добу. Запропонований цифровий маршрутизатор підприємств аграрної сфери до здобуття лідерства на основі інтелектуального зростання представлений як дорожня карта з інкрементальними етапами за дев'ятьма модулями, який сприятиме їх прибутковості та активізуватиме генерування унікальних переваг й досягнень у ринковому просторі у цифрову добу.

11. Обґрунтовано, що соціальна відповідальність та інклюзії в аграрних підприємствах є результатом взаємодії багатьох чинників, які охоплюють суспільні виклики, ринкові умови, інтелектуальний капітал та технологічний розвиток. Визначено напрями, принципи, проблеми, завдання, етапи освоєння соціально-відповідальних та інклюзивних практик

з визначенням ефектів підвищення сталості та їх стратегічної цінності для довгострокового інтелектуального зростання підприємств аграрної сфери, які виступають у якості потужного стратегічного активу, що забезпечує інноваційність, соціальну згуртованість, конкурентоспроможність і стійкий розвиток та створює умови для довгострокового інтелектуального зростання, залученості й емерджентності персоналу, транспарентності та адаптивності й гнучкості бізнесу до різноманітних викликів.

12. Аргументовано, що ключовим завданням для аграрних підприємств стає побудова якісно нових стратегій, методологій та інструментів управління інтелектуальними ресурсами, що забезпечують інноваційну активність, інтелектуалізацію виробничих процесів, фасилітацію, реалізацію сучасних цифрових рішень, формування прогресивних управлінських моделей та бізнес-архітектур. Сформовано наукові засади побудови парадигми поступу інтелектуального капіталу в аграрній сфері, які передбачають глибинне переосмислення класичних підходів до менеджменту, прогнозування, моделювання та організації господарської діяльності, які опираються на інтеграцію цифрових технологій, що модернізують класичні бізнес-моделі, підвищують результативність, стимулюють інноваційність, забезпечують інтелектуалізацію й екологічну орієнтацію та зміцнюють конкурентні позиції підприємств.

13. Виявлено, що українські реалії значно ускладнюють пошук нових стратегічних рішень, адже чимало аграрних підприємств і досі спираються на застарілі підходи до розбудови траєкторій реконструкції інтелектуального капіталу. Обґрунтовані наукові підходи до розбудови вектору антисипативних траєкторій реконструкції інтелектуального капіталу у підприємствах аграрної сфери, спрямовані на створення багатовимірної композиції, здатної гармонійно поєднувати адаптивність, інноваційність та проактивність, що перетворює аграрні підприємства на динамічні системи, здатні не лише реагувати на виклики, а й випереджати їх, трансформуючи ризики у можливості. Доведено, що сценарний підхід виступає ефективним засобом вирішення стратегічних завдань, забезпечує можливість визначення ключових орієнтирів та формування альтернативних стратегій адаптації шляхом моделювання неочікуваних багатовекторних процесів, що дадуть змогу вітчизняним агровиробникам швидко інтегрувати сучасні технології, гармонізувати виробничі ланцюги, диверсифікувати діяльність та завойовувати нові ринкові ніші, формуючи унікальні переваги. Обґрунтовано, що у реаліях, які склалися, для більшості аграрних підприємств найкраще підійде програмний альтернативний сценарій адаптації інтелектуального капіталу до вимог цифрової економічної парадигми. Домінанти розроблення та відбору альтернативних сценаріїв адаптації інтелектуального капіталу до вимог цифрової економічної парадигми виступають своєрідним компасом розвитку, що допомагає підприємствам орієнтуватися у світі швидких змін, передбачати ризики та використовувати нові можливості.

14. З'ясовано, що у сучасних умовах поствоєнного відновлення традиційні рішення зростання інтелектуального потенціалу поступаються місцем концепціям, що ґрунтуються на емерджентності і здатності системи породжувати нову якість, яка перевищує суму її складових. Опрацьоване науково-методичне забезпечення відкриває можливості для інтеграції знань, інновацій і технологій, перетворюючи інтелектуальний потенціал аграрних підприємств із розрізнених елементів на проривну емерджентну систему, здатну генерувати нову якість розвитку та забезпечувати лідерські позиції аграрної сфери. Така архітектоніка рішень є проривною, оскільки вона не лише враховує потенціал, а й формує механізми його емерджентності на засадах синергії.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у закордонних виданнях,

проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

1. Buryak R., Reznik N., Zbarsky V., Zbarska A., Chernyavskiy I., Chupriak A. Organizational and Economic Fundamentals of Activity of Seed Enterprises of Ukraine. Financial

Technology (FinTech), Entrepreneurship, and Business Development. Lecture Notes in Networks and Systems. 2022. Vol. 486. P. 805–815. *(Здобувачем виокремлено організаційно-економічні основи діяльності аграрних підприємств України).*

2. Bondarenko V., Shevchenko N., **Cherniavskiy I.**, Trapaidze S., Biletska N., Reznik N. Intellectual Capital as a Driving Factor of the Digital Economy in Agricultural Enterprises. Digital Horizons: Reimagining Business in the Tech Era. Lecture Notes in Networks and Systems. 2025. Vol. 1570. P. 337–346. *(Здобувачем умотивовано значення інтелектуального капіталу як рушійного чинника в сільськогосподарських підприємствах в умовах цифрової економіки).*

3. Belkin I., Trapaidze S., Bondarenko V., Omelianenko O., **Cherniavskiy I.** Sustainable Marketing of Ukrainian Agricultural Enterprises to Enter Global Grain Markets. European Journal of Sustainable Development. 2025. Vol. 14 (2). P. 490–510. *(Здобувачем обґрунтовано роль сталого розвитку для українських аграрних підприємств щодо виходу на глобальні ринки).*

Колективні монографії

4. Cherniavskiy I. Intellectual capital as a key driver of enterprises development in the conditions of the digital economy. Science, technology and innovation in the context of global transformation: Scientific Monograph. Riga, Latvia, 2024. P. 589–609.

5. Cherniavskiy I. Intellectual potential as a basis for strategic innovative development of enterprises in the digital economy. Anti-Crisis Strategy for the Development of Socio-Economic Systems: Global Challenges: Collective Monograph. Riga, Latvia, 2024. P. 453–474.

Статті у наукових виданнях,

включених до Переліку наукових фахових видань України

6. Буряк Р. І., Збарський В. К., Кирилюк І. М., **Чернявський І. Ю.** Методичні засади оцінки експортного потенціалу підприємств зернової галузі. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Економічні науки». 2021. Вип. 2. С. 92–102. *(Здобувачем уточнено методичні засади оцінки експортного потенціалу підприємств зернової галузі).*

7. Збарський В. К., Буряк Р. І., **Чернявський І. Ю.** Перспективи нарощення експортного потенціалу підприємств зернової галузі України. Геополітика України: історія і сучасність. 2021. Вип. 2. С. 114–127. *(Здобувачем окреслено перспективи нарощення експортного потенціалу підприємств зернової галузі України).*

8. Гудзь О. Є., Стрельнікова С. Ю., **Чернявський І. Ю.** Обґрунтування моделі стратегічного управління змінами та розвитком цифрового потенціалу підприємства в нових реаліях. Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2024. Вип. 1. С. 24–31. *(Здобувачем обґрунтовано модель стратегічного управління розвитком цифрового потенціалу підприємства в нових реаліях).*

9. Гудзь О. Є., Гадицький М. Г., **Чернявський І. Ю.** Стратегічні сценарії розвитку цифрової трансформації управління підприємств в нових економічних реаліях. Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2024. № 2. С. 10–18. *(Здобувачем запропоновано стратегічні сценарії розвитку цифрової трансформації управління підприємств у нових цифрових реаліях).*

10. Чернявський І. Ю. Компонентна трансформація інтелектуального капіталу через призму умов цифрової економіки. Інфраструктура ринку. 2024. № 81. С. 191–96.

11. Чернявський І. Ю. Підвищення соціальної відповідальності підприємств у ракурсі розвитку інтелектуального капіталу. Економіка та суспільство. 2024. № 68.

12. Чернявський І. Ю. Розвиток компетентнісної компоненти інтелектуального капіталу підприємств в умовах цифрової економіки. Управління змінами та інновації. 2024. № 12. С. 127–131.

13. Чернявський І. Ю. Особливості формування і розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2024. № 53. С. 68–74.

14. Чернявський І. Ю. Формування інклюзивної культури в підприємствах аграрної сфери. Причорноморські економічні студії. 2024. № 90. С. 131–137.
15. Чернявський І. Ю. Цифрове лідерство як платформа активізації розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери. Таврійський науковий вісник. Серія: економіка. 2024. № 22. С. 234–242.
16. Чернявський І. Ю. Траєкторії розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки: антисипативний підхід. Інтелект ХХІ. 2024. № 4. С. 113–119.
17. Чернявський І. Ю. Формування парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2025. № 36. С. 104–111.
18. Чернявський І. Ю. Методичні підходи до мультирівневої диференціації розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». 2025. № 1. С. 113–118.
19. Чернявський І. Ю. Панорама критеріїв та індикаторів розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2025. № 1. С. 39–43.
20. Чернявський І. Ю. Фокус забезпечення розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Причорноморські економічні студії. 2025. № 91. С. 209–214.
21. Чернявський І. Ю. Ідентифікація контурів зон обмежень та резервів розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки. 2025. Вип. 1. С. 122–127.
22. Чернявський І. Ю. Альтернативні сценарії розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2025. № 54. С. 167–173.
23. Чернявський І. Ю. Пріоритетні орієнтири інтелектуальної капіталізації підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Підприємництво та інновації. 2025. № 35. С. 108–113.
24. Чернявський І. Ю. Закономірності розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2025. № 36. С. 87–93.
25. Чернявський І. Ю. Суперечності та бар'єри розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Бізнес-навігатор. 2025. № 2. С. 268–272.
26. Чернявський І. Ю. Вектори адаптації потенціалу розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери до умов цифрової економіки. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки. 2025. № 2. С. 152–157.
27. Чернявський І. Ю. Концепт проривної моделі розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Сталий розвиток економіки. 2025. № 2. С. 443–448.
28. Bondarenko V., Nahorna O., Lazebnyk V., Riabchyk A., **Cherniavskiy I.** Influence of advanced technologies on the development and implementation of marketing strategies in agribusiness. Economics and Business Management. 2025. Vol. 16. No. 3. P. 69–91. *(Здобувачем визначено вплив передових технологій на розроблення та впровадження стратегій в агробізнесі).*

Тези наукових доповідей

29. Чернявський І. Ю. Інтелектуалізація діяльності підприємств в умовах цифрової економіки. Дорожня карта інформаційно-комунікаційної галузі України: V Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Київ, 28 листопада 2024 року: тези доповіді. Київ, 2024. С. 160–163.

30. Чернявський І. Ю. Функції, роль та завдання розвитку інтелектуального капіталу в епоху цифровізації. Пріоритети соціально-економічного розвитку регіонів в умовах сьогодення: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 22–23 листопада 2024 року: тези доповіді. Львів-Торунь, 2024. С. 183–187.

31. Чернявський І. Ю. Методичні підходи до оцінки інтелектуального потенціалу підприємств в умовах цифрової економіки. Глобалізація, інновації та економічна безпека: міждисциплінарний підхід до розвитку суспільства: Міжнародна науково-практична конференція, м. Кременчук, 22 листопада 2024 року: тези доповіді. Кременчук, 2024. С. 10–11.

32. Чернявський І. Ю. Стратегічні орієнтири розвитку інтелектуального потенціалу підприємств в умовах цифрової економіки. Sustainable development of society in the era of digitalization: science, education and innovation: International scientific-practical conference, Aarhus, Denmark, November 23, 2024: in 2 parts. Aarhus, Denmark, 2024. P. 54–55.

33. Чернявський І. Ю. Підвищення соціальної відповідальності підприємств аграрної сфери в умовах поствоєнного відновлення. Міжгалузеві бізнес-інтеграції у сфері виробництва товарів і послуг: II Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція здобувачів вищої освіти і молодих вчених, м. Хмельницький, м. Херсон, 5 грудня 2024 року: тези доповіді. Хмельницький, Херсон, 2024. С. 84–87.

34. Чернявський І. Ю. Формування та розвиток стратегічних компетенцій підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Світове господарство і міжнародні економічні відносини: нові реалії та можливості: Міжнародна науково-практична конференція, м. Ужгород, 6–7 грудня 2024 року: тези доповіді. Львів-Торунь, 2024. С. 189–191.

35. Чернявський І. Ю. Стратегічні орієнтири повоєнного відновлення економіки підприємств аграрної сфери. Зелена економіка та низьковуглецевий розвиток: дорожня карта для України: V Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 19 грудня 2024 року: тези доповіді. Львів-Торунь, 2024. С. 107–109.

36. Чернявський І. Ю. Активізація розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери на основі цифрових технологій. Стабілізація регіональної економіки: реалії та перспективи на майбутнє: II науково-практична конференція, м. Запоріжжя, 20–21 грудня 2024 року: тези доповіді. Запоріжжя, 2024. С. 49–52.

37. Чернявський І. Ю. Засади формування парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Актуальні питання економіки, фінансів, обліку, менеджменту і права: теорія і практика: Міжнародна науково-практична конференція, м. Ізмаїл, 18 січня 2025 року: тези доповіді. Ізмаїл, 2025. С. 12–13.

38. Чернявський І. Ю. Цифрове лідерство як базис розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери. Нові інформаційні технології управління бізнесом: VIII Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Київ, 12 лютого 2025 року: тези доповіді. Київ, 2025.

39. Cherniavskiy I. Multilevel Differentiation of Intellectual Capital Deveiopment of Agricultural Enterprises in the Conditions of the Digital Economy. International Scientific Conference Economic Transformation in the Context of Global Challenges: Current Issues: Conference Proceedings, February 7–8, 2025. Klaipeda, Lithuania. Riga, Latvia, 2025. P. 159–160.

40. Чернявський І. Ю. Критерії та індикатори оцінки розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Стратегічні напрями економічної та соціальної політики в контексті глобальних змін: Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Одеса, 7 лютого 2025 року: тези доповіді. Львів-Торунь, 2025. С. 259–262.

41. Чернявський І. Ю. Пріоритетні ракурси розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Формування міжнародних економічних відносин в умовах дестабілізації міжнародної системи: Міжнародна науково-практична конференція, м. Ужгород, 21–22 лютого 2025 року: тези доповіді. Ужгород, 2025. С. 172–174.

42. Чернявський І. Ю. Альтернативи розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери для поствоєнного відновлення: сценарний підхід. Ефективні механізми господарювання в контексті сучасної економічної теорії: Міжнародна науково-практична конференція, м. Запоріжжя, 7–8 березня 2025 року: тези доповіді. Львів-Торунь, 2025. С. 228–231.

43. Cherniavskiy I. Controversies to the development of intellectual capital of agricultural enterprises in the conditions of the digital economy. International Scientific Conference Reforming and Stabilising a Market Economy: Current Challenges: Conference Proceedings, April 4–5, 2025. Kielce, Poland. Riga, Latvia, 2025. P. 95–97.

44. Чернявський І. Ю. Проривна модель розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери у цифровому середовищі. Економіка, управління та фінансові механізми в умовах глобальної нестабільності: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 18–19 квітня 2025 року: тези доповіді. Львів-Торунь, 2025. С. 165–167.

АНОТАЦІЯ

Чернявський І. Ю. Розвиток інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2026.

У дисертації здійснено комплексне обґрунтування теоретико-методологічних засад та розроблено практичні рекомендації, які в межах цифрової економічної парадигми спрямовані на розвиток інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери. Активне впровадження інформаційних технологій у бізнес-практику зумовлює уточнення сутнісних і змістових характеристик інтелектуального капіталу, що дозволяє глибше осмислити його значення для економіки та суспільства, ідентифікувати характерні ознаки та простежити трансформацію його структурних компонентів під впливом цифрових викликів. Це має ключове значення для його оцінки, розвитку та ефективного використання.

Багатовимірність аграрної сфери вимагає комплексного підходу до розвитку інтелектуального капіталу, який охоплює професійні знання, технологічну резильєнтність, етичну відповідальність та програмний менеджмент. Врахування галузевої специфіки забезпечує аграрним підприємствам не лише приріст продуктивності, а й стратегічну стійкість та конкурентні переваги в умовах цифрової трансформації.

Запропоновано принципово новий методологічний інструментарій диференціальної діагностики інтелектуального капіталу, побудований на шестирівневій моделі, яка поєднує різні підходи. Такий інструментарій забезпечує точну ідентифікацію та об'єктивну діагностику структурних компонентів, дозволяє здійснювати управлінський аналіз, формувати багатовимірне бачення процесів становлення й розвитку інтелектуального капіталу, виявляти його вразливі місця та розробляти адресні стратегії їх подолання.

Розроблено панорамну капсулу критеріїв та індикаторів діагностики інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери, яка враховує специфіку бізнес-процесів, внутрішніх ресурсів і стратегічних орієнтирів, зовнішні виклики та можливості, організаційні взаємодії, рівень цифрової зрілості, а також унікальність людського капіталу й організаційної культури.

Розроблено метод головних компонент, який забезпечує об'єктивність оцінки та точність аналітичних висновків. Лише за умови цілеспрямованого розвитку інтелектуального потенціалу, як інноваційного плато, аграрні підприємства здатні

забезпечити сталий інтелектуальний прогрес, підвищити конкурентоспроможність і досягти успіху в цифровому середовищі.

Визначено методологічний фокус переформатування інтелектуального капіталу за п'ятьма програмними векторами, що інтегрують цілі експоненційного розвитку, інноваційної модернізації та підвищення рівня інтелектуалізації. Вони формують основу програмного управління, яке дозволяє підприємствам ефективно конвергувати новітні інструменти, підвищувати результативність та якість продукції.

Узагальнена характеристика зовнішнього середовища засвідчила, що навіть у довоєнний період макросередовище не було стимулюючим для розвитку інтелектуального капіталу. Поглиблена мультирівнева діагностика адаптивності становлення інтелектуального капіталу на прикладі 15 аграрних підприємств показала специфіку сучасних закономірностей його адаптації, які відрізняються залежно від масштабу господарств та їхніх пріоритетів. На основі ідентифікації інтелектуального капіталу сформовано «радар резервів» в аграрних підприємствах у цифровій економічній парадигмі. Побудовано стратегічні карти оцінки інтелектуального потенціалу за групами господарств на багатокритеріальній основі та SWOT-матриці, які дозволяють виявити ключові відмінності у сильних і слабких сторонах, можливостях та загрозах. Розроблено дерево взаємопов'язаних цілей та концептуальний методичний підхід до інтелектуальної капіталізації. Розроблено методичні рекомендації щодо нарощення компетентнісної компоненти.

Обґрунтовано, що цифрове перезавантаження є атрактором інтелектуального зростання та лідерства аграрних підприємств. Визначено напрями, принципи й етапи впровадження соціально-відповідальних та інклюзивних практик, які підвищують сталість і мають стратегічну цінність для довгострокового інтелектуального зростання.

Сформовано наукові засади побудови парадигми поступу інтелектуального капіталу в підприємствах аграрної сфери. Обґрунтовано наукові засади розбудови вектору антисипативних траєкторій реконструкції інтелектуального капіталу, що спрямовані на створення багатовимірної композиції, здатної гармонійно поєднувати адаптивність, інноваційність та проактивність.

Доведено, що домінанти розроблення та відбору альтернативних сценаріїв адаптації інтелектуального капіталу до вимог цифрової економічної парадигми виступають своєрідним «компасом розвитку», який допомагає підприємствам орієнтуватися у світі швидких змін, передбачати ризики та використовувати нові можливості.

З'ясовано, що в умовах післявоєнного відновлення традиційні рішення щодо нарощення інтелектуального потенціалу поступатимуться місцем концепціям, заснованим на принципі емерджентності. Проривні рішення емерджентності відрізняються тим, що вони не лише враховують наявні ресурси, а й ґрунтуються на їхній взаємодії, створюючи нову системну властивість інтелектуального потенціалу. Це означає перехід від традиційного управління матеріальними ресурсами до синергетичного управління знаннями, інноваціями та мережами, що забезпечує проривний розвиток аграрних підприємств. Опрацьоване науково-методичне забезпечення відкриває можливості для інтеграції знань, інновацій і технологій, перетворюючи інтелектуальний потенціал підприємств аграрної сфери із розрізнених елементів на цілісну емерджентну систему.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, підприємства аграрної сфери, розвиток, цифрова економіка, інтелектуальний потенціал, інтелектуальне зростання, інноваційний розвиток, компетенції, цифрова зрілість, соціальна відповідальність, інклюзивність.

ANNOTATION

Chernyavsky I. Yu. Development of intellectual capital of agricultural enterprises in the digital economy. Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Economics, specialty 08.00.04 «Economics and Management of Enterprises (According to the types of Economic Activities)». National University of Life Resources and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv, 2026.

The dissertation provides a comprehensive substantiation of the theoretical and methodological foundations and develops practical recommendations aimed at fostering the intellectual capital of agricultural enterprises within the digital economic paradigm. The active integration of information technologies into business practice necessitates clarification of the essential and substantive characteristics of intellectual capital, enabling a deeper understanding of its significance for the economy and society, identification of its distinctive features, and tracing the transformation of its structural components under digital challenges. This is crucial for its evaluation, development, and effective utilization.

The multidimensionality of the agricultural sector requires a holistic approach to the development of intellectual capital, encompassing professional knowledge, technological resilience, ethical responsibility, and program management. Consideration of industry-specific features ensures not only productivity growth but also strategic resilience and competitive advantages in the context of digital transformation.

A fundamentally new methodological toolkit for differential diagnostics of intellectual capital is proposed, based on a six-level model that integrates diverse approaches. This toolkit enables precise identification and objective diagnostics of structural components, supports managerial analysis, facilitates multidimensional understanding of the processes of intellectual capital formation and development, reveals vulnerabilities, and provides targeted strategies for overcoming them.

A panoramic system of criteria and indicators for diagnosing the intellectual capital of agricultural enterprises has been developed, taking into account the specifics of business processes, internal resources and strategic orientations, external challenges and opportunities, organizational interactions, the level of digital maturity, as well as the uniqueness of human capital and organizational culture.

For practical diagnostics of intellectual capital, a principal component method has been designed, ensuring objectivity of evaluation and accuracy of analytical conclusions. Only through purposeful development of intellectual potential as an innovative platform can agricultural enterprises secure sustainable intellectual progress, enhance competitiveness, and succeed in the digital environment.

The methodological focus of reformatting intellectual capital is defined across five programmatic vectors that integrate the goals of exponential growth, innovative modernization, and increased intellectualization. These vectors form the basis of program management, enabling enterprises to effectively converge advanced tools, improve performance, and enhance product quality.

An overview of the external environment revealed that even in the pre-war period, the macroenvironment was not conducive to intellectual capital development. In-depth multilevel diagnostics of intellectual capital adaptability, conducted on 15 agricultural enterprises, demonstrated the specificity of modern adaptation patterns, which vary depending on farm scale and priorities. Based on intellectual capital identification, a «reserve radar» of agricultural enterprises within the digital economic paradigm was constructed. Strategic maps for assessing intellectual potential by enterprise groups on a multicriteria basis, along with SWOT-matrices, were developed to identify key differences in strengths, weaknesses, opportunities, and threats. A tree of interconnected goals and a conceptual methodological approach to intellectual capitalization were elaborated, accompanied by methodological recommendations for enhancing competence components.

It is substantiated that digital rebooting serves as an attractor of intellectual growth and leadership for agricultural enterprises. Directions, principles, and stages of implementing socially responsible and inclusive practices are defined, which enhance sustainability and hold strategic value for long-term intellectual growth.

Scientific foundations for constructing a paradigm of intellectual capital advancement in the agrarian sphere have been formulated. The substantiated foundations for building a pool of anticipatory trajectories of intellectual capital reconstruction aim to create a multidimensional composition capable of harmoniously combining adaptability, innovativeness, and proactivity. It is demonstrated that the dominants of developing and selecting alternative scenarios for adapting

intellectual capital to the requirements of the digital economic paradigm act as a «development compass», helping enterprises navigate rapid changes, anticipate risks, and seize new opportunities.

It is revealed that in the context of post-war recovery, traditional solutions for enhancing intellectual potential give way to concepts based on the principle of emergence. Breakthrough emergent solutions differ in that they not only account for available resources but also rely on their interaction, creating a new systemic property of intellectual potential. This signifies a transition from traditional management of material resources to synergistic management of knowledge, innovations, and networks, ensuring breakthrough development of agricultural enterprises. The developed scientific and methodological support opens opportunities for integrating knowledge, innovations, and technologies, transforming the intellectual potential of agribusiness from fragmented elements into a holistic emergent system.

Key words: intellectual capital, agricultural enterprises, development, digital economy, intellectual potential, intellectual growth, innovative development, competencies, digital maturity, social responsibility, inclusiveness.